

DARIUS BARONAS

MAŽESNIŲJŲ BROLIŲ KONVENTUALŲ
MEMORIALO TEKSTAS IR KONTEKSTAS:
LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS
MIRUSIŲJŲ KNYGOS XVI–XVIII A.

ĮVADAS

Šiame straipsnyje nagrinėjama Lietuvos pranciškonų (konventualų) mirusiųjų knyga (*LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669) kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) memorialinės kultūros paminklas¹. Atliekant tyrimą sau keliame tokius pagrindinius uždavinius: 1. išryškinti šio rankraščio bendruosius ir specifinius bruožus, pasitelkiant bendresnį kontekstą, formuojamą LDK gyvavusios mirusiųjų atminimo (*memoria*) kultūros; 2. pasirėmus šiuo metu lengvai prieinamais, reprezentatyviais skirtingų vienuolijų memorialiniais šaltiniais, parodyti, kokio pobūdžio informacija juose fiksuojama ir kaip tai būdavo daroma; 3. apčiuopti šio konkretaus rankraščio reikšmę ir sąsajas su kitomis pranciškonų mirusiųjų minėjimo knygomis; 4. suformuluoti biografistikos žanro proveržio XVIII a. LDK raštijoje problemą, kurios nuodugnesniam paaiškinimui reikia specialių tyrimų.

Šis tyrimas – šaltinotyrinis, jame daugiausia naudojami tekstiniai istorijos šaltinių tyrimo metodai, kurie leidžia apčiuopti tiek konkretaus rankraščio specifiškumą, tiek skirtingų rankraščių tarpusavio sąsajas, jei tik tokios egzistuoja ir jei tik jas galima apčiuopti esant dabartinei ištirtumo būklei. Reikia pažymėti, kad per pastaruosius tris dešimtmečius LDK istorijos šaltiniai ir tiriami, ir skelbiami taip intensy-

¹ Straipsnis parengtas įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos remiamą projektą „Lietuvos pranciškonų konventualų prozopografinis tyrimas“ (Nr. S-MIP-17-33). Už kolegiską bendradarbiavimą dėkoju prof. Sergejui Temčinui ir dr. Jonui Drungilui.

viai, kaip niekad anksčiau. Žymiai geriau yra ištirti valstybės institucijų ir bajoriškos kilmės dokumentai. Ypač didelė pažanga matyti tiriant Lietuvos Metrikos istorijos klausimus². Bajoriškos kilmės dokumentų tyrimai jau peržengė tradicinės diplomatikos rėmus ir siekia išsiaiškinti ne tik dokumento sukūrimo, bet ir jo funkcionavimo bei archyvavimo klausimus³. Iki šios dienos taip pat palyginti gerai yra ištirti pagrindiniai LDK naratyviniai šaltiniai – metraščiai ir kronikos⁴. Tuo tarpu iki šiol santykinai mažesnio dėmesio sulaukė Bažnyčios institucijose atsiradę dokumentai, nepaisant to, kad Lietuvoje Bažnyčios (ir krikščionybės Lietuvoje) istorijos tyrimai išgyvena ryškų pakilimo laikotarpį⁵. Bene

² Eugenijus Saviščevas, „Suvaldyti chaosą: bandymas naujai tirti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero suteikčių knygą“, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, Vilnius, 2008, t. 1, p. 115–173. Taip pat žr. Mindaugas Klovas, *Privačių dokumentų atsiradimas ir raida Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje: daktaro disertacija*, Vilnius: VU, LII, 2017; Artūras Dubonis, Darius Antanavičius, Raimonda Ragauskienė, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, *Susigrąžinant praeitį: Lietuvos Metrikos istorija ir tyrimai*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016; Laimontas Karalius, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanceliarijos knygų rūšys (1522–1540): kaita ir tęstinumas“, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, Vilnius, 2018, t. 6, p. 11–64.

³ Raimonda Ragauskienė, *Dingę istorijoje: XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorijos privatūs archyvai*, Vilnius: LII leidykla, 2015, p. 69–73, 181–207. Apie 1534 m. Vilniuje, darže rastas senąsias privilegijas žr. Inga Ilarienė, „Kilka žrodėl, dotyczących protektoratu Wielkiego Księstwa Litewskiego nad arcybiskupstwem ryskim: formalna podstawa prawna w stosunkach Litwy i Inflant w trzecim i czwartym dziesięcioleciu XVI w.“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos šaltiniai: Faktas. Kontekstas. Interpretacija*, Vilnius: LII leidykla, 2007, p. 233. Apie didikų ir bajorų archyvus žr. Jonas Drungilas, „Jono Gruževskio archyvo registras (XVI a. pab. – XVII a. pr.)“, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, Vilnius, 2008, t. 1, p. 251–266. Lenkijos ir LDK didikų giminių archyvų apžvalgą pateikia Krzysztof Syta, *Archiwa magnackie w XVIII wieku: Studium kultury kancelaryjno-archiwalnej*, Toruń: Antykwariat Naukowy i Księgarnia Regionalna Cuiavia Felix, 2010.

⁴ Žr., pvz., Zenonas Ivinskis, *Lietuvos istorijos šaltiniai* (ser. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 3), Klaipėda: Klaipėdos universiteto Vakarų Lietuvos ir Prūsijos istorijos centras, 1995; Mečislovas Jučas, *Lietuvos metraščiai ir kronikos*, Vilnius: Aidai, 2002; Kęstutis Gudmantas, „Alberto Goštauto biblioteka ir Lietuvos metraščiai“, in: *Knygotyra*, Vilnius, 2003, t. 41, p. 9–24; Kęstutis Gudmantas, „Lietuvos metraščio Vavelio nuorašas (fragmentas)“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, Vilnius, 2012, t. 34, p. 121–151.

⁵ Tarp svarbiausių pastarojo meto bažnytinės kilmės dokumentų publikacijų minėtini šie leidiniai: *Acta primae visitationis diocesis Vilmensis anno Domini 1522 pe-*

geriausiai išlikę ir geriausiai sutvarkyti yra Lietuvos jėzuitų istorijos šaltiniai, sukaupti visų pirma centriniame Jėzaus Draugijos archyve Romoje ir gausiai naudojami įvairių šalių tyrėjų⁶. Tiriamas ir LDK pranciškonų (konventualų) rašytinis palikimas⁷. Tuo tarpu daugumos kitų vienuolių rašytinis palikimas vis dar laukia savo tyrėjų. Pastaruoju metu vertingą ir šio mūsų tyrimo kryptį artimą straipsnį paskelbė Liudas Jovaiša, susistemines didžiąją dalį šiuo metu žinomų biografinio pobūdžio šaltinių, nušviečiančių LDK veikusias (katalikiškas) vienuolijas⁸. Tad savo ruožtu siekdami prisidėti ir bendrai prie LDK istorijos, ir konkrečiai prie vienuolinės kilmės šaltinių tyrimų nusprendėme specialiai patyrinėti Lietuvos pranciškonų (konventualų) memorialinę knygą, stengdamiesi pateikti

ractae = Vilniaus Kapitulos Archyvo Liber IIb atkūrimas, par. S. C. Rowell, (ser. *Historiae Lituaniae fontes minores*, VIII), Vilnius: LII leidykla, 2015. Wioletta Pawlikowska-Butterwick, Liudas Jovaiša, *Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai = The Statutes of the Chapters of Vilna and Samogitia*, Vilnius: LKMA, 2015. *Acta capituli ecclesiae cathedralis Vilnensis saec. XVI–XVIII = Vilniaus katedros bažnyčios kapitulų posėdžių protokolai XVI–XVIII a.*, t. 1: 1502–1533, par. Darius Antanavičius, Dalia E. Staškevičienė, Vilnius: LII, 2018. Taip pat žr. Martynas Jakulis, „Vilniaus katedros kapitulų pajamos XVI a. antroje pusėje – XVIII a. pajamų-išlaidų registrų duomenimis“, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, Vilnius, 2014, t. 5, p. 171–194. Krikščionybės Lietuvoje istorijos tyrimai apžvelgti: Darius Baronas, „Vilniaus amatininkų katalikų religinis gyvenimas XVI a. antroje pusėje“, in: *Lietuvos istorijos metraštis 2017-2*, Vilnius, 2018, p. 23–24.

⁶ Pvz., Paulius Rabikauskas, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sud. L. Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002. *Ankstyvieji Vilniaus universiteto istorijos šaltiniai*, sud. P. Rabikauskas, spec. redaktorius L. Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2009; Andrea Mariani, *I gesuiti e la nobiltà polacco-lituana nel tardo periodo sassone (1724–1763): Cultura e istruzione fra tradizione e innovazione*, Poznań: Instytut Historii UAM, 2014. Apie jėzuitų biografistiką žr. Mintautas Čiurinskas, *XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės biografistika*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 140–167.

⁷ S. C. Rowell, „Winning the living by remembering the dead? Franciscan tactics and social change in 15th century Vilnius“, in: *Tarp istorijos ir būtovės. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*, sud. A. Bumblauskas ir R. Petrauskas, Vilnius: Aidai, 1999, p. 104–115; Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a. (Istorinė studija ir šaltiniai)*, Vilnius: Aidai, 2010; Darius Baronas, „Pirmieji Vilniaus pranciškonų geradariai: 1522 m. Žygimanto Senojo privilegijos tyrimas“, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, Vilnius, 2018, t. 6, p. 65–100.

⁸ Liudas Jovaiša, „Lietuvos vienuolių XVI–XIX a. personalinio ir biografinio pobūdžio šaltiniai“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, Vilnius, 2017, t. 43, p. 140–190.

ir platesnį, ir įvairesnį kontekstą, būtiną geresniam ir šio kūrinio, ir pačios LDK memorialinės kultūros supratimui⁹. Intensyvesni bažnytinių institucijų ir jų kanceliarijų tyrimai kurtų geresnes prielaidas rasti informatyvioms LDK istorijos šaltinių apžvalgoms, kurioms ne atitikmenų, bet pavyzdžių nebūtų sunku rasti tarp užsienio šalių istorikų darbų¹⁰.

I. VIDURAMŽIŲ MEMORIA

Nuo pirmųjų krikščionybės gyvavimo amžių jos santykis su anti-kiniu graikų ir romėnų pasauliu bei žydų tradicija buvo komplikuotas. Mums rūpimu aspektu krikščioniška pomirtinio gyvenimo samprata aiškiai skyrėsi nuo graikams ar romėnams būdingo įsivaizdavimo apie anapusinį pasaulį¹¹. Pasaulio pabaigoje krikščionių laukiamas mirusiųjų

⁹ Pilnas šio rankraščio pavadinimas užrašytas tituliniam lapo toks: „Memoriale patrum ac fratrum nostrorum conventualium S. Francisci tam in hac nostra ecclesia Vilmensi quam extra sepultorum ante et post unionem provinciae huius Lithuaniae mortuorum, diligenter ex variis actis huius conventus Vilmensis aliisque autoribus et variis scriptis connotatum a fratre patre Antonio Gumowski, patre et exguardiano huius conventus, regente studii, 1702“ (toliau – „Memoriale“), Lietuvos valstybės istorijos archyvas (*LVIA*), f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 1r–174v.

¹⁰ Vakarų Europos medievistikoje netrūksta parankinių, išsamių leidinių, leidžiančių ir geriau orientuotis, ir geriau susipažinti su įvairiausių šaltinių klodais. Pavyzdžio dėlei galime nurodyti: Wilhelm Wattenbach, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter bis zur Mitte des XIII Jahrhunderts*, Berlin: Verlag von Wilhelm Hertz, 1858, Bd. 1–2; August Potthast, *Wegweiser durch die Geschichtswerke des europäischen Mittelalters bis 1500* (ser. *Bibliotheca Historica Medii Aevi*), Berlin: W. Weber, 1896, Bd. 1–2; *Repertorium fontium historiae medii aevi*, Roma: Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, 1962–2006, voll. 1–11. Taip pat minėtinas daugiatomis (tęstinis) leidinys *Typologie des Sources du Moyen Âge Occidental*, Turnhout: Brepols, 1972–2016, voll. 1–88. G. R. Elton, *The Sources of History: Studies in the Uses of Historical Evidence. England 1200–1640*, Cambridge: Cambridge University Press, 1969; Michael Brauer, *Quellen des Mittelalters*, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2013. Iš pastarojo meto Lenkijos istorikų darbų minėtini šie veikalai: Janusz Tandeci, Krzysztof Kopyński, *Edytorstwo źródeł historycznych*, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2014; *Dyplomatyka staropolska*, red. Tomasz Jurek, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2015.

¹¹ Daugiau apie tai žr. *Europos mentaliteto istorija: Pagrindinių temų apybraižos*, sud. Peter Dinzelbacher, iš vokiečių k. vertė A. Gailius ir kt., Vilnius: Aidai, 1998, p. 210–224.

prisikėlimas akcentavo išganytos sielos ir perkeisto kūno susijungimą. Toks dvasinio/transcendentinio ir kūniško/žemiško artumas jau nuo pirmųjų krikščionybės amžių pasireiškė matomai ir apčiuopiamai. Krikščionių kankiniai tapo tais žmonėmis, kurių šventosios relikvijos buvo suvokiamos kaip dangiškojo ir žemiškojo pasaulių susitikimo taškas, o jų saugojimo ir gerbimo vieta – kaip ta aplinka, kur šventojo galia (*virtus*) galėdavo pasireikšti ypač veiksmingai¹². Svarbiausia šventųjų kulto racija buvo pastanga išmelsti šventųjų užtarimo prieš Viešpatį, idant, išsivadavus iš nuodėmių, būtų galima per siaurus vartus patekti į Dangaus karalystę. Toks tikėjimas sąlygojo visame krikščioniškame pasaulyje veikiai paplitusį paprotį būti palaidotiems kuo arčiau šventųjų (*apud sanctos*). Šventųjų kultui palaikyti ypač svarbu buvo žinoti kankinio ar šventojo išpažinėjo mirties datą („gimimo Dangui dieną“) ir konkrečią vietą, kur jis ar ji buvo palaidota¹³. Šie šventųjų kultui būdingi dalykai atsispindėjo ir paprastų mirusiųjų minėjimo papročiuose. Ruošdamiesi mirčiai tikintieji dažnai išreikšdavo tikėjimą arba primygtinį reikalavimą, kad jų vardai periodiškai būtų paminimi maldose. Tam turėdavo pasitarnauti memorialinės (mirusiųjų) knygos, kuriose būdavo įrašomas velionio vardas ir nurodoma mirties data bei minimalūs biografiniai duomenys¹⁴. Dvasinis, emocinis ir fizinis (kapinės)

¹² Arnold Angenendt, *Heilige und Reliquien: Die Geschichte ihres Kultes vom frühen Christentum bis zur Gegenwart*, München: C. H. Beck, 1997, p. 110–117. Taip pat žr. Peter Brown, *Šventųjų kultas: Jo atsiradimas ir vaidmuo lotyniškoje krikščionybėje*, iš anglų k. vertė Rasa Balčikonytė, Vilnius: Aidai, 1999, p. 21 ir t.

¹³ Arnold Angenendt, *op. cit.*, p. 129.

¹⁴ Płg. „Liber mortuorum monasterii Landensis Ordinis Cisterciensis“, ed. Wojciech Kętrzyński, in: *Monumenta Poloniae Historica*, Lwów: Nakładem Akademii Umiejętności w Krakowie, 1888, t. 5, p. 468–500; „Liber mortuorum monasterii Beatae Mariae de Oliva“, ed. Wojciech Kętrzyński, in: *ibid.*, p. 501–536; „Liber mortuorum monasterii Leopoliensis Sancti Dominici“, ed. Wojciech Kętrzyński, in: *ibid.*, p. 537–561; „Liber fraternitatis Lubinensis“, ed. Fryderyk Papée, in: *ibid.*, p. 562–584; „Liber mortuorum monasterii Lubinensis Ordinis Sancti Benedicti“, ed. Wojciech Kętrzyński, in: *ibid.*, p. 585–652; „Suffragia monasterii Mogilnensis Ordinis Sancti Benedicti“, ed. Wojciech Kętrzyński, in: *ibid.*, p. 653–666; „Liber mortuorum monasterii Sancti Vincentii Ordinis Praemonstratensis“, ed. Wojciech Kętrzyński, in: *ibid.*, p. p. 667–718; „Liber mortuorum monasterii Strzelnensis Ordinis Praemonstratensis“, ed. Wojciech Kętrzyński, in: *ibid.*, p. 719–767; „Liber

mirusiųjų ir gyvųjų pasaulių artumas kūrė tvarius saitus tarp skirtingų kartų, neabejotinai prisidėjo prie tam tikros bendruomenės išsiskaidymo konkrečioje vietoje¹⁵. Taip pat reikia pažymėti, kad mirusiųjų minėjimas buvo glaudžiai susijęs su artimo meilės darbais – pasiturintys asmenys iš anksto pasirūpindavo, kad jiems mirus ir juos prisimenant būtų maitinami vargšai, steigiamos ar paremiamos špitolės ir t. t.¹⁶ Maldos už mirusiųjų savo populiarumo ir intensyvumo viršūnę pasiekė vėlyvaisiais Viduramžiais (XIV–XV a.) ir tik su protestantų Reformacijos pradžia 1517 m. patyrė nuosmukį¹⁷. Viduramžiais ir ankstyvaisiais Naujaisiais laikais visų pirma katalikų ir stačiatikių aktyviai puoselėtas mirusiųjų minėjimo/prisiminimo kultas paliko gana gausius rašytinius liudijimus lotynų ar graikų krikščionybės paženklintose šalyse. Kadangi nuo vėlyvosios Antikos ir per visus Viduramžius būdavo tikima, kad vienuolių maldos turi ypač didelę galią, tikintieji pasauliečiai rūpindavosi, kad jų ar jų artimųjų vardai patektų į vienuolių vestas *Libri vitae* (gyvenimo knygos)¹⁸. Toks pavadinimas atsirado dėl Šventojo Rašto poveikio.

mortuorum monasterii Andreoviensis Ordinis Cisterciensis“, ed. Wojciech Kętrzyński, in: *ibid.*, p. 768–805; „Excerpta e libro mortuorum monasterii Mogilnensis Ordinis Cisterciensis“, ed. Wojciech Kętrzyński, in: *ibid.*, p. 806–813.

¹⁵ Apie laidojimo ir laidotuvių papročius LDK žr. Mindaugas Paknys, *Mirtis LDK kultūroje XVI–XVIII a.*, Vilnius: Aidai, 2008, p. 70–109.

¹⁶ Robert N. Swanson, *Religion and Devotion in Europe, c. 1215–c. 1515*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, p. 230–231; Michael Borgolte, *Die mittelalterliche Kirche*, München: R. Oldenbourg Verlag, 2004, p. 121–122. Apie šią praktiką Vilniaus mieste žr. S. C. Rowell, „The role of charitable activity in the formation of Vilnius society in the 14th to mid-16th centuries“, in: *Lithuanian Historical Studies*, Vilnius, 2012, vol. 17, p. 39–50; Martynas Jakulis, *Špitolės Vilniuje XVI–XVIII a.: daktaro disertacija*, Vilnius: VU, LII, 2016, p. 281–291.

¹⁷ John Bossy, *Christianity in the West 1400–1700*, Oxford: Oxford University Press, 1985, p. 26–34; Eamon Duffy, *The Stripping of the Altars: Traditional Religion in England 1400–1580*, New Haven–London: Yale University Press, 2005, p. 301–337.

¹⁸ Marek Derwich, „Monastycyzm w dawnych społeczeństwach europejskich. Zarys problematyki“, in: *Klasztor w społeczeństwie średniowiecznym i nowożytnym*, red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz, Opole–Wrocław: Pracownia Badań nad Dziejami Zakonów i Kongregacji Kościelnych, 1996, p. 43–53 (ypač p. 51–52); Russell E. Martin, „Praying for the dead in Muscovy: Kinship awareness and Orthodox belief

Apraiškime Jonui (*Apr* 20, 12) pasakojama apie Paskutiniojo teismo dieną, kai bus atversta gyvenimo knyga, ir tie žmonės, kurių vardai bus įrašyti į šią knygą, galės džiaugtis amžinuoju gyvenimu. Tokias viltis puoselėdavo žmonės, kurių vardai būdavo įrašomi arba į nekrologus, arba į brolijų ar maldos susivienijimų knygas¹⁹. Būtent amžinojo gyvenimo rūpestis ir sąlygojo tokių nekrologų (vardų rinkinių) populiarumą Viduramžiais.

Anuomet tokių knygų nomenklatūra nebuvo nusistovėjusi. Jos vadintos nekrologais (*necrologium*), obituarijais (*obituarium*), memorialinėmis arba atminų knygomis (*libri memoriales*), martirologais (*martyrologium*) ir pan. Visoms joms bandoma taikyti kuopinį *Memorialüberlieferung* terminą, pažymintį jų pagrindinę atminties perdavimo ir išsaugojimo funkciją²⁰. Jų turinį sudarydavo šimtai, kartais tūkstančiai vardų, jos būdavo naudojamos liturginėse apeigose ir pildomos per ilgus amžius. Jose esančių vardų periodiško minėjimo pagrindinė funkcija buvo užtikrinti atminties (*memoria*) išsaugojimą per kartų kartas ir taip pagelbėti skaiestyklos kančias kenčiančioms sieloms. Toks paprotys šiuo metu visuotinai laikomas ypač svarbiu palaikant ir kuriant konkrečią bendruomenę, išsaugant jos tapatybę²¹.

in the commemoration of Muscovite Royalty“, in: *Ohio Slavic Papers*, 2016, vol. 10, p. 189–190. Plačiau apie Karolingų laikotarpio knygas žr. *Libri vitae: Gebetsgedenken in der Gesellschaft des Frühen Mittelalters*, hg. von Dieter Geuenich, Uwe Ludwig, Köln–Weimar–Wien: Böhlau, 2015.

¹⁹ Joachim Wollasch, „O wartości źródłowej nekrologów średniowiecznych“, in: *Studia źródłoznawcze*, Warszawa–Poznań, 1990, t. 32–33, p. 9.

²⁰ Michael Borgolte, „Memoria. Bilan intermédiaire d'un projet de recherche sur le Moyen Age“, in: *Les tendances actuelles de l'histoire du Moyen Age en France et en Allemagne. Actes des colloques de Sèvres (1997) et Göttingen (1998)*, ed. Jean-Claude Schmitt, Otto G. Oexle, Paris: Publications de la Sorbonne, 2002, p. 57–58.

²¹ Žr. straipsnių rinkinį *Gedächtnis, das Gemeinschaft stiftet*, hg. von K. Schmid, München, 1985. Taip pat Otto G. Oexle, „Memoria in der Gesellschaft und in der Kultur des Mittelalters“, in: *Modernes Mittelalter. Neue Bilder einer populären Epoche*, Frankfurt am Main: Insel-Verlag, 1994, p. 297–323; Gerd Althoff, „Zur Verschriftlichung von Memoria in Krisenzeiten“, in: *Memoria in der Gesellschaft des Mittelalters*, hg. von Dieter Geuenich und Otto G. Oexle (ser. *Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte*, 111), Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1994, p. 58.

Mūsų laikais šios mirusiųjų knygos yra tapusios informacijos aruodais, padedančiais atkurti skirtingų bendruomenių narių tarpusavio saitus, praskleidžiančiais senųjų laikų onomastikos, genealogijos paslaptis ir t. t. Tiesa, tokių masinės informacijos šaltinių vertė ilgą laiką, – net ir istorijos mokslo klestėjimo amžiuje, koku neabejotinai buvo XIX a., – nebuvo deramai įvertinta. Nors visa eilė nekrologų tada buvo paskelbta, kaip antai, pavyzdinėje istorijos šaltinių serijoje *Monumenta Germaniae Historica*, tačiau dėl savo specifiškumo (šabloniškumo ir masiškumo) tie tekstai dūlėjo menkai naudojami²². Perversmas prasidėjo tik XX a. trečiajame-ketvirtajame dešimtmetyje, kai Vokietijos ir Austrijos medievistikoje ėmė skleisti socialinės istorijos kryptis. Ją reprezentuoja tokie iškilūs mokslininkai kaip Ottas Brunneris, Gerdas Tellenbachas, Waltheris Schlesingeris, pastaraisiais dešimtmečiais Joachimas Wollaschas, Ottas G. Oexle ir kt. Šiai tyrimų kryptiai atstovaujančius tyrėjus domino ne tiek abstraktokos teorijos apie socialines klases ir luomus, kiek istorinių tyrimų konkretika, leidžianti apčiuopti realiai egzistavusias socialines grupes tokias kaip šeima, giminė, konkreti vienuolių ar kanauninkų bendruomenė ir pan. Būtent konkrečios socialinės grupės, kurių struktūrų ir raidos pažinimas leidžia adekvačiai rekonstruoti konkretaus krašto tam tikros epochos ar trumpesnio laikotarpio visuomenės vaizdą, tapo bene pagrindiniu šių tyrimų kryptį plėtojusių istorikų dėmesio objektu. Savo tyrimais ypač išgarsėjo Gerdo Tellenbacho vadovauta tyrėjų grupė, susitelkusi Freiburgo universitete. Vienu iš vaisingiausiai šioje srityje pasireiškusių istorikų buvo Gerdo Tellenbacho mokinys Karlas Schmidas. Būtent su jo vardu siejamas proveržis socialinių grupių ir asmenų tyrimuose. Ryškia šių tyrimų metodologine nuostata reikia laikyti Karlo Schmido suformuluotą mintį, jog Viduramžiais konkretų individą galima pažinti tik tiriant konkrečią grupę, kuriai jis priklausė²³.

²² *Monumenta Germaniae Historica, Necrologia Germaniae*, t. 1: *Dioceses Augustensis, Constantiensis, Curiensis*, ed. Franciscus L. Bauman, Berolini: Apud Weidmannos, 1888 ir kt.

²³ Karl Schmid, „Programatisches zur Erforschung der mittelalterlichen Personen und Personengruppen“, in: K. Schmid, *Gebetsgedenken und adliges Selbstverständnis im Mittelalter. Ausgewählte Beiträge. Festgabe zu seinem sechzigstem Geburtstag*, Sigmaringen: Thorbecke, 1983, p. 16. Taip pat žr. Karl Schmid, „Über das Verhältnis von Person

Tokia metodologinė nuostata šiais laikais yra tapusi savotiška aksioma, kuri taisyklingai taikoma leidžia geriau pažinti tiek tam tikrą socialinę grupę, tiek konkretų individą (tiek, kiek tai, aišku, įmanoma remiantis iš Viduramžių epochos paveldėtais šaltiniais)²⁴. Netenka abejoti, kad tokios ir panašios metodologinės nuostatos vaisingai gali būti taikomos tiriant ir ankstyvąją Lietuvos istoriją (XIII–XV a.). Šiuo požiūriu kaip pavyzdys minėtini Stepheno C. Rowello²⁵, Rimvydo Petrausko²⁶ ir Eugenijaus Saviščevo²⁷ darbai. Manome, kad panašios metodologinės nuostatos gali būti sėkmingai taikomos tiriant ir vėlesnes Lietuvos istorijos epochas. Tad siekiant ir toliau plėtoti LDK laikotarpio kultūrinės atminties tyrimus Lietuvoje, šis straipsnis gali pasitarnauti ir kaip tam tikras įvadas į tuos kultūros istorijos klodus, kurie vis dar nėra sulaukę aktyvesnio tyrėjų dėmesio. Juk skirtingai nuo mūsų šalyje aktyviai ir visapusiškai vykdomų Naujųjų ir Naujausių laikų atminties tyrimų, galime nurodyti tik Pilėnus, Vytautą Didįjį ir Žalgirio mūšį kaip tas „atminties vietas“, kurios šiai dienai susilaukė atidaus dėmesio²⁸.

und Gemeinschaft im früheren Mittelalter“, in: *ibid.*, p. 372. Apie problemas siekiant apčiuopti bendrų maldų susivienijimus („Gebetsbünde“) žr. Hartmut Hoffmann, „Anmerkungen zu den Libri memoriales“, in: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, Köln, 1997, Bd. 53, p. 426–441.

²⁴ Plg., pvz., A. Gurevič, *Individas Viduramžių Europoje*, iš rusų k. vertė D. Mitaitė, Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 16, 21. Atminties tyrimai jau seniai tapę atskiru, labai plačiu ir labai įvairiu tyrimų lauku. Bene geriausia glaustą jo apžvalgą pateikia Astrid Erll, *Memory in Culture*, translated by Sara B. Young, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011. Specialiai apie Viduramžių *memoria* tyrimus žr. Michael Borgolte, „Memoria. Bilan intermédiaire...“, p. 53–69.

²⁵ S. C. Rowell, „Winning the living...“, p. 87–121.

²⁶ Rimvydas Petrauskas, *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a.: Sudėtis–struktūra–valdžia*, Vilnius: Aidai, 2003, p. 136–140 (apie *memoria*).

²⁷ Eugenijus Saviščevas, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais*, Vilnius: VU leidykla, 2010.

²⁸ Darius Baronas, Dangiras Mačiulis, *Pilėnai ir Margiris: Istorija ir legenda*, Vilnius: VDA leidykla, 2010. Giedrė Mickūnaitė, *Vytautas Didysis: Valdovo įvaizdis*, Vilnius: VDA leidykla, 2008. Dangiras Mačiulis, Rimvydas Petrauskas, Darius Staliūnas, *Kas laimėjo Žalgirio mūšį? Istorinio paveldo dalybos Vidurio ir Rytų Europoje*, Vilnius: Mintis, 2012.

Mūsų historiografijoje dar nėra susiformavusi tradicija, kaip reikėtų vadinti tokias knygas (rankraščius), kuriose būdavo surašomi mirusiųjų vardai, pateikiama papildoma informacija ir kurios būdavo naudojamos mirusiųjų minėjimo tikslais. Liudas Jovaiša – pirmasis Lietuvos istorikas, pateikęs šios rūšies šaltinių apžvalgą. Jis išskyrė tris pagrindinius tokių šaltinių/knygų pogrupius: „mirusiųjų registrai“, „minėjimo knygos“ ir „nekrologų knygos“²⁹. Toks suskirstymas iš esmės priimtinas, bet reikia turėti omenyje, kad jis geriausiai tinka kalbant apie ankstyvųjų Naujųjų laikų (XVI–XVIII a.) memorialinius šaltinius, tuo tarpu tai, kas Viduramžiais ir šiuolaikinėje medievistinėje literatūroje buvo ar yra vadinama „nekrologais“, atitiktų būtent „mirusiųjų registrus“ ir „minėjimo knygas“³⁰. Viduramžiais nerašydavo plačių biogramų (nekrologų), o būtent jos sudaro Jovaišos išskirtų „nekrologų knygų“ pagrindą. Padarius tokią išlygą, dar reikia pastebėti, kad „nekrologai“ figūruoja ir bendraminė šios rūšies šaltinių pavadinime „Mirusiųjų/nekrologų knygos“³¹. Siūlytume visas šias knygas vadinti tiesiog „memorialinėmis knygomis“. Toks terminas atitiktų anglų ar vokiečių kalbomis vartojamas sąvokas („memorial books“, „Memorialbücher“)³². Esant reikalui tam tikras „nekrologų knygas“ galima būtų vadinti memorialais. Manytume, kad toks atvejis yra kaip tik Vilniaus pranciškonų *Memoriale* – knyga, kuri savo turiniu yra daugiau negu nekrologų rinkinys, o užmoju pranoksta liturginio minėjimo sąlygojamus tikslus, sutelktus į mirusiojo sielos gerovę. Vilniaus *Memoriale*, toks, koks jis mus pasiekė galutinai susiformavęs XIX a. pradžioje, skirtas visų pirma konkrečios vienuolinės

²⁹ Liudas Jovaiša, „Lietuvos vienuolijų...“, p. 172–182.

³⁰ Plg. Otto G. Oexle, „Memoria, Memorialüberlieferung“, in: *Lexikon des Mittelalters*, München–Zürich: Artemis & Winkler Verlag, 1993, Bd. 6, sk. 512.

³¹ Liudas Jovaiša, „Lietuvos vienuolijų...“, p. 172.

³² Žr., pvz., Astrid Erll, *Memory in Culture*, p. 48; Astrid Erll, *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen: Eine Einführung*, Stuttgart: Metzler, 2011 (2. Aufl.), p. 48. Taip pat žr. Piotr Oliński, *Cysterskie nekrologi na Pomorzu Gdańskim od XIII do XVII wieku*, Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1997, p. 5. „Memorialinės knygos“ terminą sporadiškai vartoja ir Liudas Jovaiša, „Lietuvos vienuolijų...“, p. 177. Vokiečių kalba kuriamoje medievistikoje įprasti ir kitokie terminai tokie kaip, pvz., „Totenbücher“, „Gedenkbücher“ ir kt. – žr. Hartmut Hoffmann, *op. cit.*, p. 415 ir t.

(pranciškonų konventualų) bendruomenės atminties išsaugojimui³³. Tad šiai knygai jos sudarytojų suteiktą pavadinimą (*Memoriale*) siūlome versti pažodžiui ir tokį adaptuoti, nes šis rankraštis ir yra ne kas kita kaip *memorialas*. Tokių memorialų ar memorialinių knygų grupių galima, tikėtina, aptikti ir daugiau. Tokie terminai kaip „memorialinės knygos“ ar „memorialas“ turi akivaizdų pranašumą prieš kitus galimus pavadinimus, pasireiškiantį tuo, kad jie veikia kaip tiesioginė nuoroda į tą atminties išsaugojimo/palaikymo/kūrimo lauką, kuris įvairiakalbėje mokslinėje literatūroje apibūdinamas lotynišku terminu *memoria*.

2. VIENUOLINĖS KILMĖS LDK MEMORIALINĖS (MIRUSIŲJŲ) KNYGOS

Nors lietuviškoji LDK dalis krikščionybę priėmė tik katalikiškojo Lietuvos krikšto metu (1387), vertėtų čia bent atkreipti dėmesį į tai, kad jos slaviškoji pusė dar X a. pabaigoje priėmė Rytų krikščionybę (stačiatikybę) ir ją reprezentuojančioje pagrindinėje struktūroje – Kijevo metropolijoje – veikiai prigijo krikščioniškos mirusiųjų minėjimo tradicijos. Reikia pažymėti, kad tiek lotynų (katalikų), tiek graikų (stačiatikių) Bažnyčios puoselėtos *memoria* tradicijos, nepaisant jose sutinkamos išraiškos formų įvairovės, rėmėsi tomis pačiomis pamatinėmis idėjomis, suformuotomis sukrikščionintoje vėlyvosios Antikos visuomenėje³⁴. Struktūriniu ir funkcinu atžvilgiu vakarietišku memorialinių knygų atitikmenimis stačiatikių oikumenoje būtų mirusiųjų minėjimo knygos, šaltinių kalba dažniausiai vadinamos *синодик* ir *помянник*. Šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje išskiriami trys pagrindiniai „sinodikų“ tipai: „visuotinis sinodikas“ (sukurtas graikų stačiatikių Bažnyčioje po galutinės ortodoksijos pergalės 843 m.; jo vertimas į bažnytinę slavų kalbą žinomas nuo XI a. pradžios), „pomianikas“, Kijevo metropolijoje žinomas nuo XII a., ir „sinodikas su pratarmėmis“, bylojančiomis apie mirusiųjų

³³ Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai...*, p. 194–197.

³⁴ Ludwig Steindorf, *Memoria in Altrußland. Untersuchungen zu den Formen christlicher Totensorge* (ser. *Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa*, 38), Stuttgart: Steiner, 1994, p. 11–12.

minėjimo reikalingumą, atsiradęs XV a. pabaigoje (pirmasis 1479 m.)³⁵. Kalbant apie LDK, ko gero, pačiais svarbiausiais galima laikyti Kijevo Pečiorų Lauros, Liubečio, Supraslio, Slucko ir Žirovicų vienuolynų atminų knygas („pomianikus“)³⁶. Visiems jiems būdinga tai, kad minėtini mirusieji suskirstyti arba pagal dvasinio luomo rangus (kaip antai, patriarchai, metropolitai, arkimandritai, vienuoliai), arba, pasauliečių atveju, pagal luomą ar giminę (kaip antai, įvairios kunigaikščių, didikų, bajorų ir miestiečių giminės). Visose šiose atminų knygose yra lituanistinės medžiagos, vertos atskiro tyrimo³⁷. Čia pakaks pažymėti, kad jų turinį

³⁵ Ирина В. Дергачева, *Древнерусский Синодик: исследования и тексты*, Москва: Издательство «Кругъ», 2011, с. 9–19. Apie visuotinį sinodiką žr. *Синодик в неделю православия. Сводный текст с приложениями*, изд. Ф. Успенский, Одесса: Тип. шт. Одесского военного Округа, 1893; В. В. Дергачев, „Вселенский синодик в Древней и Средневековой России“, in: *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*, Москва, 2001, № 1(3), с. 18–29. Apie „sinodikus“ kaip ugdomosios literatūros žanrą Rusijoje XVI–XVIII a. žr. Людмила Б. Сукина, „Синодики XVI–XVII вв. как источники исследования повседневного благочестия населения России“, in: *Россия и мир: Панорама исторического развития. Сборник научных статей, посвященный 70-летию исторического факультета Уральского государственного университета им. А. М. Горького*, Екатеринбург: НППМ «Волот», 2008, с. 229–235.

³⁶ „Atminų knygų“ terminą siūlyčiau vartoti kaip „помянник“ atitikmenį. Reikia pažymėti, kad iki šiol nežinoma, kiek šių Abiejų Tautų Respublikos Rytų areigų krikščionių *memoria* kultūrą reprezentuojančių rankraščių yra išlikę; jie gali būti skaičiuojami šimtais, o gal ir tūkstančiais. Remiuosi prof. Andrzej Gil pranešimu, išdėstytu Liubline 2018 m. lapkričio 17 d. vykusioje mokslinėje konferencijoje „Dzieje chrześcijaństwa na ziemiach polskich: osiągnięcia i perspektywy badawcze“. Paranki Kijevo metropolijos atminų knygų tyrimų ir publikavimo istorijos apžvalga pateikiama leidinyje *Поменник Софії Київської: Публікація рукописної пам'ятки другої половини XVIII – першої чверті XIX ст.*, упорядкування та вступні статті Оксани Прокоп'юк, Київ, 2004, с. 5–19.

³⁷ *Древний помянник Киево-Печерской Лавры (конца XV и начала XVI столетия)*, сообщил С. Т. Голубев (ser. *Чтения в историческом обществе Нестора летописца*, 6), Киев: Типография Императорского Университета Св. Владимира, 1892), с. 6–7 (minimi Lietuvos didysis kunigaikštis „Algirdas, priėmęs krikšto vardą Dmitrijus“ (sic!), Skirgaila Algirdaitis, Vladimiras Algirdaitis, Jonas Algimantaitis) ir t. t. Р. В. Зотов, *О черниговских князьях по Любецкому синодику и о черниговском княжестве в татарское время*, Санкт-Петербург: Типография братьев Пантелеевых, 1892, с. 28 (minimi lietuvių nužudytas kunigaikštis Konstantinas Obolenskis, prisimename Skirgaila Algirdaitis, Dmitrijus Algirdaitis, Mykolas Jaunutaitis), с. 29 (minimas

sudaro vardų sąrašai – išplėtotų biogramų juose nėra. Tam tikrą išimtį tarp Rytų apeigų krikščionių sudarytų bazilijonų (unitų) XVII a. įrašai Slucko ir XVIII a. biogramos Žirovicų vienuolynų atminų knygose³⁸.

Atsižvelgiant į tai, kad LDK slaviškose žemėse ši tradicija gyvavo nuo Kijevo Rusios laikų, galima daryti prielaidą, kad stačiatikiška *memoria* kultūra turėjo būti žinoma LDK politiniam elitui (Gediminaičių giminės atstovams ir jų aplinkos žmonėms) dar iki Lietuvos katalikiškojo krikšto. Nors neturime konkrečių duomenų, kurie leistų pagrįsti mintį, jog stačiatikiška *memoria* praktika pureno dirvą jos katalikiškojo atitikmens spartesniam prigijimui tarp neofitų lietuvių katalikų, tačiau vis vien norime ją išreikšti ir traktuoti bent jau kaip tikėtiną. Kaip ten bebūtų, paprotys teikti labdarą Bažnyčiai ir taip užsitikrinti savo giminės mirusiųjų, o po mirties ir savo pačių liturginį minėjimą tarp Lietuvos katalikų prigijo noriai ir sparčiai. Daugybėje fundacinių privilegijų būdavo numatomos šv. Mišios už gyvus ir mirusius geradarius (fundatorius, rėmėjus ir pan.), jų gimines ir artimuosius³⁹. Brolijų ir amatininkų

lietuvių nužudytas kunigaikštis Onisimas Jaroslavas) ir kt. „Supraslio vienuolyno atminų knyga“ (1631 m. redakcija), in: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (*LMAVB RS*), f. 19–89, l. 2v–3v (maldos už popiežių, karalių, jo karius, Kijevo metropolitus, visus katalikų vyskupus, už fundatorius ir t. t.), l. 29r–30v (Chodkevičiai), l. 31v (Druckiai-Sokolinskiai), l. 32v (Tryznos), l. 32r (Vilniaus bazilijonų Švč. Trejybės vienuolyno vienuoliai ir vienuolės). Mums nepasiekiamas ir tik iš nuorodų žinomas yra šis leidinys *Pomianyk of Horodyszche*, Part 1: *AD 1484*, ed. by Jaroslav B. Rudnyč'kij (ser. *Readings in Slavic Literature*, 2), Winnipeg: University of Manitoba Press, 1962. Šis „pomianikas“ – seniausia išlikusi Pietvakarių Rusios atminų knyga: Алексей И. Алексеев, *Духовная культура средневековой Руси*, Москва: «Индрик», 2016, c. 106. Apie problemas, išskylančias tiriant atminų knygų genealoginę informaciją žr. Ирина В. Дергачева, *op. cit.*, p. 12–13; Russell E. Martin, *op. cit.*, p. 219–220.

³⁸ „Slucko vienuolyno atminų knyga“, in: *LMAVB RS*, f. 21–799, l. 17v–18r. „Žirovicų vienuolyno atminų knyga“, in: *LMAVB RS*, f. 19–91, l. 38v–39v. „Slucko vienuolyno atminų knyga“ datuojama 1637 m. su vėlesniais įrašais, „Žirovicų vienuolyno atminų knyga“ datuojama XVIII a. pirmąja puse su įrašais, siekiančiais 1771 m. Datavimas pagal: *Кириллические рукописные книги, хранящиеся в Вильнюсе: Каталог*, составитель Надежда Морозова, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 101 ir 35.

³⁹ Tokio rūpesčio tarp XV a. Lietuvos didikų ir bajorų pavyzdžių gausiai esama dokumentų rinkinyje *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej = Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilmensis*, ed. J. Fijałek, W. Semkowicz,

cechų įstatuose (bent jau nuo XVI a.) įprastai būdavo numatoma narių pareiga dalyvauti savo kolegų laidotuvėse ir melstis už juos⁴⁰. Turimi duomenys leidžia manyti, kad būtent pranciškonai pirmavo ėmus diegti šį paprotį. Tai buvo abipusiai naudingas sandėris: bajorai ar miestiečiai remdavo pranciškonus užrašydami jų vienuolynams nuolatinės pajamas iš savo dvarų ar naudmenų, o pranciškonai išsipareigodavo jų artimuosius ir juos pačius įrašyti į savo vienuolyne vestą „Gyvenimo knygą“ ir minėti juos savo maldose. Šį paprotį ir tokio pobūdžio sandorius geriausiai parodo dokumentinis palikimas, atsiradęs Vilniaus pranciškonų vienuolyne arba su juo susijęs⁴¹. Šiame vienuolyne vestos „Gyvenimo knygos“ nuotrupa, taip vadinami Vilniaus pranciškonų kalendariaus likučiai, buvo išlikę iki pat XX a. pradžios⁴². Dėl duomenų trūkumo negalima aiškiai pasakyti, ar XV–XVI a. Lietuvos pranciškonai vedė atskirus savo mirusių brolių registrus ar minėjimo knygas. Iš XVI a. pabaigos Lenkijos pranciškonų provincijos kapitulų posėdžių aktų knygos matyti, kad kas trejus metus vykusių susirinkimų metu būdavo pateikiami duomenys apie per tą laikotarpį mirusius brolius⁴³.

t. 1, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1948. Šį reiškinį nagrinėja: Rimvydas Petrauskas, „Didikas ir patronas: LDK diduomenės bažnytinės fundacijos XV a.“, in: *Šviesa ir šešėliai Lietuvos evangelizacijos istorijoje*, sud. Jonas Boruta SJ, Vacys Vaivada, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011, p. 169–171; Darius Baronas, S. C. Rowell, *The Conversion of Lithuania: From Pagan Barbarians to Late Medieval Christians*, Vilnius: Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 2015, p. 8, 397–398, 411–413 ir t.

⁴⁰ Apie brolijas žr. Liudas Jovaiša, „Brolijos“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas ir kt., Vilnius: Aidai, 2001, p. 109–128. Apie Vilniaus amatininkų pamaldžias praktikas žr. Darius Baronas, „Vilniaus amatininkų katalikų religinis gyvenimas...“, p. 28–35.

⁴¹ Žr. S. C. Rowell, „Winning the living...“, p. 91–96; Darius Baronas, „Pirmieji Vilniaus pranciškonų geradariai: 1522 m. Žygimanto Senojo privilegijos tyrimas“, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, Vilnius, 2018, t. 6, p. 65–100.

⁴² Z. Dunin-Kozicki, „Szczałek kalendarza franciszkanów wileńskich z XV wieku“, in: *Kwartalnik Litewski*, Vilnius, 1910, t. 4, p. 3–12. Taip pat žr. S. C. Rowell, „Winning the living...“, p. 117–119.

⁴³ „Registrum eorum, quae praecipua fuerunt inter acta reverendi patris fratris Bonaventurae Maresii Bellunensis doctoris theologi Ordinis Minorum Conventualium et in provincia Polonie etc. eiusdem Ordinis generalis commissarii, visitatoris apos-

Viso Pranciškonų ordino mastu ypatingą reikšmę turėjo 1625 m. paskelbtos, o 1628 m. popiežiaus Urbono VIII patvirtintos konstitucijos, kurioms prigijo *Constitutiones Urbanae* (t. y. popiežiaus Urbono konstitucijos) pavadinimas. Jose detalai išdėstyti principai, kuriais savo veiklą Pranciškonų ordinas grindė kelis šimtus metų⁴⁴. Šiose konstitucijose detalai aprašyta, kaip į paskutinę kelionę turėdavo būti išlydimi ir palydimi vienuoliai, tretininkai, Ordino geradariai, Ordino generalinis ministras ir popiežius. Svarbiausia gyvųjų užduotimi savo mirusiųjų konfratrų ir geradarių atžvilgiu buvo už mirusiuosius aukojamos šv. Mišios ir specialiai kalbamos maldos. Ši pareiga lietė visos vienuolinės provincijos vienuolius dvasininkus ir brolius (pasauliečius). Vienuoliui pabaigus žemiškąją kelionę, tenykščio vienuolyno gvardijonas tučtuojau turėjo informuoti savo provincijolą, o pastarasis šią žinią toliau perduoti kustodams, kustodai – atskiriems savo kustodijų vienuolynams; visais žinios perdavimo etapais raginta atlikti nustatytas maldas ir aukoti šv. Mišias už mirusiojo sielą⁴⁵. Tomis pačiomis konstitucijomis buvo nustatyta, kad kiekviename vienuolyne turi būti vedama mirusiųjų brolių registravimo knyga. Taip pat nustatyti pagrindiniai informacijos pateikimo ir atrinkimo principai: vardai, pavardės, kilmė, pareigos, dorybės ir visa kita, ką velionis nuveikė garbingo, o ypač tai, kas jį artino prie šventumo. Kas trejus metus vykdavusių provincinių kapitulų metu šia informacija turėdavo būti pasidalinta⁴⁶. Šiuo atžvilgiu pranciškonai tikrai nebuvo

tolici in anno 1579 et 1580⁴⁴, Instytut Franciszkański (Łódź-Łagiewniki): signatūra IF 03420; Inv. nr. 09322: Žr. šiame leidinyje esančią šaltinių publikaciją „Lenkijos pranciškonų provincijos 1580–1598 m. kapitulų sprendimai – Lietuvos Bažnyčios istorijos šaltinis“.

⁴⁴ Daugiau apie „Urbono konstitucijų“ reikšmę žr. Lázaro Iriarte, *Historia franciszkanizmu*, Kraków: Bracia Mniejsi Kapucyni, 1998, p. 209–213; Marek A. Dettlaff, *Bracia Mniejsi Konwentualni (Franciszkanie) w Wilnie do 1864 roku* (ser. *Studia Franciscana Lithuanica*, 6), Vilnius: Pranciškonų kultūros centras, 2017, p. 109, 168. Šiame straipsnyje pranciškonais vadiname Mažesniuosius brolius konventualus, tuo tarpu Mažesniuosius brolius observantus vadiname bernardinais.

⁴⁵ *Constitutiones Urbanae Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci Conventualium cum Apostolicae Sedis decretis ad eandem Religionem Seraphicam pertinentibus*, Venetiis, 1757, p. 87 (Tit. VII/1).

⁴⁶ *Constitutiones Urbanae*, p. 88 (Tit. VII/14): „...nomina, cognomina, patria,

išskirtiniai. Kaip antai, Lenkijos provincijos dominikonų kapitulų aktuose periodiškai kartojasi skyriai apie tai, kokios maldos ir kaip turi būti atliekamos už mirusius bažnytinės ir pasaulietinės hierarchijos atstovus, savo Ordino narius ir Ordino geradarius⁴⁷. Tarp kitų šiam tyrimui pasitelktų mirusiųjų registrų savo geografine *memoria* apimtimi ypač išsiskiria basųjų karmelitų registrai. Juose minimi broliai ir seserys, mirę ne tik įvairiuose katalikiškos Europos miestuose (Valensijoje, Paryžiuje, Briuselyje, Venecijoje, Romoje, Neapolyje, Kelne, Regensburge, Vienoje, Prahoje, Poznanėje, Liubline, Lvove, Breste, Glubokoje, Vilniuje ir kt.), bet ir Anglijoje, Graikijoje, Mozambike ar Šiaurės Amerikoje⁴⁸. Šie registrai buvo periodiškai tikrinami vizitatorių, kurie sutikrindavo, ar įrašyti visi mirusieji, o radę trūkumų, pasirūpindavo juos ištaisyti⁴⁹. Valerijanovo pijorų vienuolyno nekrologo įrašai rodo, jog vizitoriai reguliariai tikrindavo mirusiųjų sąrašus, ar ko netrūksta⁵⁰. Tą patį galima

officia, gesta, virtutesque perscribantur, eaque omnia, quae laudabiliter gesserint, praecipue vere ad sanctitatem, vitaeque innocentiam spectantia sedulo commemorentur; cumque Provincialis Capituli tempus adventaverit, nota mortuorum fratrum distincta eo fideliter transmitatur“.

⁴⁷ *Acta capitulorum provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum*, vol. 1: 1225–1600, ed. Romanus F. Madura, Roma: Pontificium Institutum Studiorum Ecclesiasticorum, 1972, *passim*.

⁴⁸ „Liber mortuorum caeptus conscribi anno Domini 1709-no.“, in: Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (*VUB RS*), f. 3–1902, l. 10v (1711 m. balandis): „P. F. Ioseph ab Assumptione, missionarius, Londini“; l. 12v (1711 m. rugpjūtis): „P. F. Beda a S. Ioseph, missionarista, in Anglia. P. F. Franciscus a Puero JESU, missionarista, ibidem“; l. 14v (1712 m. birželis-rugpjūtis): „P. F. Dionysius a S. N., missionarius apostolicus, in Mozambique“; l. 15v (1713 m. sausis): „P. F. Claudius a Jesu apud Patras Achaiae“; l. 37r (1721 m. kovas): „P. F. Iacobus a S. Marsiseo [?] vicarius novae missionis Missisipi, in America.“ „Liber mortuorum caeptus conscribi anno Domini 1742“, in: *VUB RS*, f. 4–36996 (A-4312), l. 6r ir kt. Painiai užrašytas Misisipės misionieriaus vardas. Tai ne kas kitas kaip t. Jokūbas Šv. Martyno; daugiau apie jį žr. Charles W. Currier, *A Centenial History of the Discalced Carmelites in the United States*, Baltimore: John Murphy & Co., 1890, p. 44–46.

⁴⁹ „Liber mortuorum caeptus conscribi anno Domini 1709-no.“, in: *VUB RS*, f. 3–1902, l. 5r, 24v ir kt. „Liber mortuorum caeptus conscribi anno Domini 1742“, in: *VUB RS*, f. 4–36996 (A-4312), l. 9r, 11v ir kt.

⁵⁰ „Liber suffragiorum domus Valerianoviensis“, in: *LMAVB RS*, f. 9–114, l. 6r ir kt.

pasakyti ir apie karmelitus, kurių registruose periodiškai kartojasi vizitatorių įrašai, liudijantys apie nekrologinių įrašų tikrinimą ir pildymą.

a) Mirusiųjų registrai ir minėjimo knygos

Po pačiu bendriausiu apibūdinimu („memorialinės knygos“) glūdi nemenka šiai istorinių šaltinių rūšiai priskirtinų tekstų įvairovė. Toliau paagrinsime, kuo ir kaip skiriasi pagrindiniai trys šių istorijos šaltinių tipai. Šiam tyrimui pasitelkėme, mūsų manymu, pakankamai reprezentatyvią mirusiųjų registrų grupę:

Basieji karmelitai:

Gardino basųjų karmelitų registras (1709–1741)⁵¹;

Gardino basųjų karmelitų registras (1742–1801)⁵²;

Vilniaus basųjų karmelitų registras (1720–1756)⁵³;

Bernardinai:

Vilniaus bernardinų registras⁵⁴;

Pranciškonai konventualai:

Lietuvos pranciškonų registras (1702–1843)⁵⁵

Udzialo konvento Lietuvos pranciškonų registras (1600–1853)⁵⁶;

⁵¹ „Liber mortuorum caeptus conscribi anno Domini 1709-no.“, in: *VUB RS*, f. 3–1902.

⁵² „Liber mortuorum caeptus conscribi anno Domini 1742“, in: *VUB RS*, f. 4–36996 (A-4312). Vėliausias įrašas 1801 m. Plg. Liudas Jovaiša, „Lietuvos vienuolijų...“, p. 173.

⁵³ „Conventus Vilmensis S. M. N. Theresiae Carmelitarum Discalceatorum anno Domini 1720“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 314, l. 1r–112v.

⁵⁴ „Liber inaevitabilis mortis tam patrum quam fratrum mortuorum sub eiusdem felicissimo regimine ad annotandum dispositus anno Domini 1738 die 4 augusti“, in: *VUB RS*, f. 5–f–33035.

⁵⁵ „Series patrum et fratrum (1702–1843)“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32416.

⁵⁶ „Series patrum et fratrum Ordinis Minorum Conventualium per provinciam nostram Lithuaniae et Albae Russiae ab anno 1600 ad annum 1703 mortuorum. Ex actis conventus Vilmensis ordine alphabetico conscripta. Pro conventu Udzialensi“, in: Krokuvos pranciškonų vienuolyno archyvas (Archiwum Prowincjalne Franciszkanów (OFMConv) w Krakowie), signatūra APLit/C-8, p. 1.

Trinitoriai:

Lenkijos ir LDK trinitorių registras⁵⁷.

b) Minėjimo knygos

Artimai su mirusiųjų registrais yra susijusios minėjimo knygos. Toks išskyrimas ganėtinaai sąlyginis. Iš esmės – tai taip pat mirusiųjų registrai, tik jų medžiagą struktūruojantis principas pasiskolintas iš metinio kalendoriaus, nes juose įrašai grupuojami nuosekliai nuo sausio 1 d. iki gruodžio 31 d.

Galime nurodyti tokius minėjimo knygų pavyzdžius:

Benediktinų:

Horodiščės benediktinų vienuolyno mirusiųjų minėjimo knyga (1671–1827)⁵⁸;

Bernardinų/bernardinų:

Berežanų bernardinų katalogas, sudarytas 1795 m. kovo mėnesį ir pildytas iki 1829 m.⁵⁹;

⁵⁷ „Liber vitae et mortis omnium tam vivorum, quam defunctorum Ordinis Excalceatorum SSS. Trinitatis Redemptionis Captivorum in in clycto Regno Poloniae et M. D. L. professorum“, in: *LMAVB RS*, f. 9–1774, l. 1r–151v.

⁵⁸ *VUB RS*, f. 5–f–32523. Paskelbtas: Rafał Witkowski, „Nekrolog opactwa benedyktynow w Horodyszczu. VUB RS, F 5 – F 32523“, in: *Lituano-Slavica Posnaniensia*, Poznań, 2013, t. 15, p. 265–281.

⁵⁹ „Cathalogus mortuorum patrum ac fratrum sororumque nec non benefactorum nostrorum...“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 1r. Toliau šį rankraštį vadinsime „Berežanų bernardinų katalogu“. Tokį pavadinimą teikiame pagal tikėtiną šio katalogo sukūrimo vietą – Bžežanų/Berežanų vienuolyną (Brzeżany/Бережани, Ukraina) ir atsižvelgdami į ką tik cituotą, amžininkų suteiktą pavadinimą. Pačiame knygos tekste nėra jokių tiesioginių užuominų apie tai, kur jis buvo surašytas, tačiau ant odinio viršelio išliko vos įžiūrimas pavadinimas su dar vis matomomis pirmosiomis šio konvento pavadinimo raidėmis: „Cathalogus patrum ac fratrum conventus Brzesi(nensis) ad f(...)?“. Daugiau apie 1683 m. Voluinės vaivados Mikalojaus Jeronimo Sieniavskio (Mikolaj Hieronim Sieniawski) įsteigtą konventą žr. M. Maciszewski, *Brzeżany w czasach Rzeczypospolitej polskiej. Monografia historyczna*, Brody: skład główny w księgarni Feliksa Westa, 1911, p. 112–114. Šis rankraštis, nors ir atsiradęs anapus LDK ribų (dabartinės Ukrainos teritorijoje), turi tiesiogiai su XVIII–XIX a. pradžios Lietuva susijusios informacijos. Daugiausiai tai tėvai, broliai ar tretininkai, savo žemiškąją kelionę pabaigę Vilniuje, Dotnuvoje, Kaune, Kretingoje ir kt.

Lietuvos bernardinų minėjimo knyga (1766–1875)⁶⁰;
Lietuvos bernardinų minėjimo knyga (1838–1851)⁶¹;
Lietuvos bernardinų elenchas (1861–1888)⁶²;
Vilniaus bernardinų minėjimo knyga⁶³.

Pranciškonų:

Lietuvos pranciškonų konventualų minėjimo knyga (1793–1838)⁶⁴.

Kaip anksčiau, taip ir dabar vienuolynuose vakarienės metu yra perskaitomi tą dieną mirusiųjų vardai ir už juos pasimeldžiama. Kokios maldos turi būti sakomos gali būti nurodyta arba registro pradžioje⁶⁵, arba pabaigoje⁶⁶. Instrukcijos gali būti arba lakoniškesnės, arba išsames-

⁶⁰ „Memoriale pacis aeviternae in sancta pridem FF. Minorum Observantium Sancti Patris Francisci quiescentium pace, nunc vero inter belligerantes totius Europae strepitus iussu admodum reverendi patris Iuvenalis Charkiewiczz, ministri provincialis, patris dignissimi, religioso calamo ad perpetuam rei memoriam exaratum anno Domini 1766“, in: *LMAVB RS*, f. 9–124.

⁶¹ „Lietuvos bernardinų minėjimo knyga (1838–1851)“, in: *VUB RS*, f. 3–2434. Ši knyga sudaryta 1838 m., ir didžioji dalis įrašų iki 1838 m. padaryti ta pačia ranka. Apie 1817 m. galime fiksuoti ryškų papildymą, darytą kita ranka (l. 31r–33v). Pradedant 1839 m. įrašais, prasideda kitokia rašysena (žr. pvz., l. 17r, 89r, 135v, 146v, 168r), vėliausias įrašas 1851 m. (l. 29r).

⁶² „Elenchus fratrum mortuorum cura magistri novitiorum reverendi patris Camilli Hryniewicz, labore autem fratrum novitiorum frateris Titi Dowgird et frateris Stanislai Bukowski anno Domini 1861 mensis martii 24 die diligenter conscriptus“, in: *LMAVB RS*, f. 9–96, l. 1r–205v. Tai vėlyva, 1861 m. sudaryta ir iki 1888 m. pildyta knyga. Čia pasitelkta, nes į ją įtraukti ir LDK laikotarpio (XVII–XVIII a.) gyvenusių bernardinų vardai.

⁶³ *LVIA*, f. 1135, ap. 2, b. 79. Vienuolyno prie Šv. Mykolo bažnyčios mirusiųjų seserų knyga pildyta bent iki 1883 m.

⁶⁴ „Series patrum et fratrum Ordinis Minorum Conventualium mortuorum in provincia Lithuaniae et Albae Russiae ad gratam piamque memoriam conscripta anno Domini 1793“, in: *VUB RS*, f. 3–1950, l. 1r–179v.

⁶⁵ „Liber mortuorum caeptus conscribi anno Domini 1742“, in: *VUB RS*, f. 4–36996 (A-4312), l. 1v. „Lietuvos bernardinų minėjimo knyga (1838–1851)“, in: *VUB RS*, f. 3–2434, l. I.

⁶⁶ „Liber mortuorum caeptus conscribi anno Domini 1709-no.“, in: *VUB RS*, f. 3–1902, l. 100v.

nės⁶⁷. Lietuvos bernardinų mirusiųjų minėjimo knyga pateikia trumpą baigiamosios maldos pavyzdį: „Et aliorum omissorum. Et omnium fidelium defunctorum per misericordiam Dei. Requiescant in pace. R.: Amen.“⁶⁸ Basųjų karmelitų mirusiųjų registruose nurodoma, kokios maldos turi būti kalbamos už kunigus, o kokios – už brolius vienuolius⁶⁹. Jeigu kuris vienuolis pasižymėdavo ypatingais nuopelnais savo ordinui, buvo garsus savo sielovadine veikla, jo laidotuvės galėdavo tapti iškilmingesnės, o maldos už jo sielą gausesnės palyginti su tuo, kas būdavo įprasta eilinio brolio ar tėvo atveju⁷⁰.

Registruose ir minėjimo knygose paprastai nenurodomos mirties priežastys ar aplinkybės, kai turime reikalą su tipiška, gražia mirtimi.

⁶⁷ „Berežanų bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 1v: „Perlecto Cathalogo dicitur: Quorum animae et omnium fidelium defunctorum per misericordiam Dei requiescant in pace. Amen. Postea psalmus: De profundis clamavi ac Pater noster ac V: A porta inferi. R. Erue Domine animas eorum. V. Requiescant in pace. Amen. V. Domine exaudi orationem meam. R. Et clamor meus ad te veniat. V. Dominus vobiscum. R. Et cum spiritu tuo. Collecta. Oremus. Absolve quaesumus Domine animas famulorum tuorum fratrum nostrorum et omnium fidelium defunctorum ab omni vinculo delictorum, ut in resurrectionis gloria inter sanctos et electos tuos resuscitati respirent. Per Christum Dominum nostrum. R. Amen.“

⁶⁸ „Berežanų bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439 (malda, besitešiant per visas apatines paraštes).

⁶⁹ „Liber mortuorum caeptus conscribi anno Domini 1742“, in: *VUB RS*, f. 4–36996 (A-4312), l. 2r.

⁷⁰ Valkininkų nekrologe (II) pažymima, kad į t. Liudviko Krasnodembskio (Krasnodėbski, † 1778-08-09) laidotuves susirinko beveik visas Vilniaus miestas – „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 5r: „Funus celebratum cum maximo populi concursu totius fere civitatis cum incredibili planctu et luctu suorū paenitentium varii et omnis status et conditionis, exequias celebrante pontificaliter illustrissimo et reverendissimo domino Felice Towianski ex nostro Ordine episcopo Carpasiensi, suffraganeo et officiali Albae Russiae \corpus in communi sepultura quiescit/.“ Pijoro t. Šv. Andriejaus Izidoriaus Siekluckio († 1829-01-14) nekrologiniame įrašė pažymima, kad papildomos maldos už jo sielą (30 dienų po mirties) bus sukalbėtos Lydos ir Ščiučino pijorų vienuolynuose – „Liber suffragiorum domus Valerianoviensis“, in: *LMAVB RS*, f. 9–114, l. 31v-32r: „...[Nr.] 2147. Izidorius a S. Andrea Sieklucki ... aetatis 67, religionis 40, sacerdotii 42, in Wasiliszi ibique in cemeterio publico sepultus est. Domus Lidensis et Stutiniensis pro anima patris Isidoris praeter consueta suffragia tricesimam absolvent.“

Išimtys pasitaiko tik išskirtiniais atvejais, kai velionis mirė nuo maro⁷¹, žuvo dėl nelaimingo atsitikimo⁷², buvo nužudytas žmogžudžių⁷³ ar karo veiksmų metu⁷⁴. Didžiosios XVII a. pervartos Ukrainos žemėse paliko ryškius pėdsakus kolektyvinėje šių žemių gyventojų atmintyje, ne išimtis ir vienuolių bendruomenės, kurias tiesiogiai palietė ano meto karo veiksmi⁷⁵. Prisimenami tuo metu kazokų ir maskvėnų nužudyti vienuoliai (bernardinai)⁷⁶. Pasitaiko atvejų, kai tokios smurto aukos prilyginamos kankiniams⁷⁷. Esama paminėtų ir netikėtos mirties atvejų, bet jie labai

⁷¹ „Berežanų bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 9v (sausio 16 d. įrašas): „V. Pr. Franciscus de Załoscie conf(essarius). Peste obiit. 1512.“; l. 179v (gruodžio 31 d. įrašas): „[Lvove] Fr. Laurentius Samboritanus novitius peste obiit, 1572.“

⁷² „Berežanų bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 111v (rugpjūčio 17 d. įrašas): „Prevorsci. Pr. Romualdus Skwizyłowski, aquis suffocatus. 1725.“ Kartais smurtinės mirties atvejai gali būti pažymėti net tradiciškai labai lakoniškuose stačiatikių ar unitų atminų knygų įrašuose. Pvz., „Slucko vienuolino atminų knyga“, in: *LMAVB RS*, f. 21–799, l. 16v (minimos 1638 m. liepos 7 d. gaisro metu žuvusios mergelės Anatolija ir Irina).

⁷³ „Berežanų bernardinų registras“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 109v (rugpjūčio 13 d. įrašas): „In via. Fr. Mathias Szelegowicz ocisus [!] et suffocatus in Tanef. 1658.“

⁷⁴ „Berežanų bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 25r (vasario 16 d. įrašas): „In Castris V. Pr. Stanislaus sacerdos in conflictu [!] Valachiensi penes fluvium Dziecza cum militibus a Tartaris occisus. 1612.“

⁷⁵ „Berežanų bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 131v (rugsėjo 26 d.): „Zamosci. Pr. Bernardinus Jankowski tempore obsidionis. 1648.“; l. 132r (rugsėjo 27 d. įrašas): „Pr. Florianus Sebastianowicz in castris trucidatus. 1648.“; f. 132v (rugsėjo 28 d. įrašas): „Pr. Benedictus Voynicensis in castris occisus. 1648.“; l. 133v (rugsėjo 30 d. įrašas): „In castris occisus Fr. Blasius laicus. 1648.“

⁷⁶ „Berežanų bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 2r (sausio 1 d. įrašas), minimi Valerijonas, Stanislovas, Paulius, Petras ir Dominykas; taip pat pažymėta, kad kun. Stanislovas, ėjęs vaistinininko pareigas, buvo nužudytas aukodamas Mišias („Apoth(ecarius) celebrans Miss(am)“); l. 105r (rugpjūčio 4 d. įrašas) minimi 1648 m. Dubno konvente nužudyti broliai; l. 128r (rugsėjo 19 d. įrašas) Machnovcuose 1648 m. nužudyti broliai; l. 134v (spalio 2 d. įrašas) Batohe nužudyti broliai.

⁷⁷ „Series Patrum et Fratrum (1702–1843)“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32416, l. 5r (gegužės 4 d. įrašas), minimas pranciškonų Valkininkų konvento pirmasis gvardijonas Modestas Ulatovskis, miręs 1656 m. Vėlesnėje XIX a. pastaboje pažymėta „a Cosacis martyrisatus“. Tuo tarpu XVIII a. antroje pusėje darytame įrašė minima, kad maskvėnai jį tiesiog nužudė („a Moschis occisus“) – „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 21r.

reti⁷⁸. Prie ypač retų atvejų priskirtinos kataloguose (registruose ir minėjimo knygoose) pasitaikančios žinutės apie kokio nors vienuolio pasaulietinį, bet vienuolynui labai reikalingą, amatą (dažniausiai siuvėjo)⁷⁹.

Nors šiame straipsnyje dauguma nagrinėjamų mirusiųjų katalogų yra palyginti vėlyvi (XVIII–XIX a.), nepaisant to, jų informacijos giliausi sluoksniai gali siekti ganėtinai ankstyvus laikus. Šiuo požiūriu išskirtinis yra Berežanų bernardinų katalogas. Ankstyviausia mūsų aptikta žinia mini 1426 m. Lvove mirusį pranciškoną kun. Simoną⁸⁰. Įrašų, mininčių XV a. antroje pusėje mirusius pranciškonus, yra palyginti nemažai, ir tai rodo, kad XVIII a. pabaigoje remtasi kažkokiais žymiai ankstesniais, mums šiuo metu nežinomais, katalogais ar kalendoriais⁸¹.

Pranciškonų ir bernardinų kataloguose didžiąją dalį mirusiųjų sąrašų sudaro įvairių konkrečios vienuolinės provincijos vienuolynų mirusiųjų sąrašai. Iš jų matyti, kad visa provincija buvo traktuojama kaip viena didelė šeima, tuo tarpu „mažesniąją“ šeimą sudarė viename ir tame pačiame vienuolyne gyvenę vienuoliai, vadinti tėvais ir broliais. Šiuo atžvilgiu ryškiai išsiskiria basųjų karmelitų mirusiųjų katalogai,

⁷⁸ P vz., „Conventus Vilmensis S. M. N. Theresiae Carmelitarum Disalceatorum anno Domini 1720“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 314, l. 9r (1722 m. vasario įrašas): „P. F. Alexander a S. Antonio, morte subitanea, Viterbii“.

⁷⁹ P vz., „Berežanų bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 5r (sausio 7 d. įrašas): „Socalii. Fr. Daniel Romanowicz sartor. 1684.“; l. 14r (sausio 25 d. įrašas): „Leopoli. Fr. Stanislaus sartor obsequentis(simus). 1592.“; l. 20r (vasario 6 d. įrašas): „Fr. Rufinus sartor. 1603.“ „Memoriale patrum ac fratrum nostrorum conventualium S. Francisci...“, in: Instytut Franciszkański w Łodzi-Łagiewnikach. Sygn. IF 03620/Cezar: p. 141 (1775 m. sausio 11 d. įrašas): „Fr. Iosephus Nowicki [...] chirurgus erat, morbisque medebatur et medicaminum officinam suis sumptibus tenebat“. Dėl šio rankraščio žr. išn. nr. 82.

⁸⁰ „Berežanų bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 41r (kovo 22 d. įrašas): „Leopoli. Pr. Simeon conf(essarius). 1426.“

⁸¹ „Berežanų bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 14r (sausio 25 d. įrašas): „Leopoli. V. Pr. Gabriel Suzinowicz. 1470.“; l. 29r (vasario 24 d. įrašas): „Leopoli. Fr. Michael laicus. 1480.“; l. 36r (kovo 12 d. įrašas): „Leopoli. Fr. Zacharias de Valachia. 1485.“; l. 45r (kovo 30 d. įrašas): „Leopoli. Pr. Alexius Gołębiowski. 1464. Fr. Fortunatus. 1488.“; l. 52r (balandžio 13 d.): „Leopoli. Fr. Sigismundus. 1489.“; l. 74r (gegužės 27 d. įrašas): „Leopoli. Pr. Ioannes. 1461.“

kuriuose, kaip minėta, būdavo surašomi visoje Europoje (ir ne tik) mirę konfratrai.

3. NEKROLOGŲ KNYGOS. LIETUVOS PRANCIŠKONŲ MEMORIALAS: TEKSTO IR TEKSTŲ LABIRINTAS

Žinoma, kad nekrologus pildė įvairios katalikiškos vienuolijos (Laterano kanauninkai, pranciškonai, senosios observancijos karmelitai, jėzuitai, pijorai, misionieriai ir kt.). Juos aptarė Liudas Jovaiša⁸². Mūsų tyrimo tikslams pasiekti patys svarbiausi ir parankiausi buvo šie nekrologai:

Pranciškonai konventualai:

Lietuvos pranciškonų *Memoriale* (1702–1832)⁸³;

Valkininkų nekrologas (1702–1824)⁸⁴;

Valkininkų nekrologas (1777–1831)⁸⁵;

Misionierių kongregacija:

Lenkijos ir LDK misionierių kongregacijos nekrologas (1769–1820)⁸⁶;

⁸² Liudas Jovaiša, „Lietuvos vienuolijų...“, p. 177–182.

⁸³ „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 1r–174v.

⁸⁴ „Memoriale patrum ac fratrum nostrorum conventualium S. Francisci tam in hac nostra ecclesia Vilmensi quam extra sepultorum ante et post unionem provinciae huius Lithuaniae mortuorum, diligenter ex variis actis huius conventus Vilmensis aliisque authoribus et variis scriptis connotatum a fratre patre Antonio Gumowski, patre et exguardiano huius conventus, regente studii, 1702“, in: Instytut Franciszkański w Łodzi-Łagiewnikach (toliau – *IF Łódź-Łagiewniki*). Sygn. IF 03620/ Cezar (Nr. inw. 09323). Kaip matome, šio rankraščio titulinio lapo įrašas toks pat kaip ir LVIA saugomo rankraščio, tačiau, kaip matysime, toliau tai ganėtinai skirtingi, nors vietomis turiniu ir sutampantys rankraščiai. Siekiant išvengti galimos painiavos šį rankraštį toliau vadinsime „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“.

⁸⁵ „Nomina patrum ac fratrum nec non principaliora eorum gesta in Sacra Religione, in hac nostra provincia Lithuaniae et Albae Russiae Ordinis Minorum S. Patris nostri Francisci Conventualium mortuorum ab anno 1777 et mense iunius eiusdem anni“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 1r–26r (toliau šiek tiek daugiau kaip 100 lapų taip ir liko neužpildyti...). Toliau šį rankraštį vadinsime „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“.

⁸⁶ „Vitae nostrorum tam sacerdotum quam laicorum Congregationis nostrae in unum collectae et huic libro adscriptae 1775“, in: *LMAVB RS*, f. 17–263, l. 1r.

Pijorai:

Valerijanovo pijorų vienuolyno nekrologas (1807–1832)⁸⁷;

Senosios regulos karmelitai:

Lietuvos ir Rusijos senosios regulos karmelitų provincijos brolių ir seserų nekrologas⁸⁸;

Lietuvos Visų Šventųjų provincijos mirusiųjų knyga⁸⁹.

Reikia pažymėti, kad šie nekrologai dažnai pateikia spalvingą, kartais unikalią informaciją ne tik apie vieną ar kitą asmenį, bet ir apie institucijas ar net bendresnę tam tikro regiono kultūrinį kraštovaizdį. Žinoma, pavyzdžiui, kad katalikų Bažnyčios padėtį dabartinėje Latvijos teritorijoje nušviečiančių šaltinių (net ir iš XVIII a.) išliko labai mažai⁹⁰. Todėl kiekviena papildoma žinia iš tiesų turi didelę vertę. Ir būtent čia memorialiniai šaltiniai gali būti labai naudingi. Šiuo atžvilgiu dėmesio nusipelno Lenkijos ir LDK misionierių kongregacijos nekrologas. Iš jo, kaip antai, sužinome apie kunigo Bernado Benino (Benino/Wenino) sielovadinę tarnystę tarp Kraslavos miestelio (rytų Latgaloje) ir jo apylinkių tikinčiųjų (1760–1769). Nekrologiniame įrašė akcentuojamas ne tik šio kunigo uolumas, bet ir ta aplinkybė, kad tiesiogiai bendraudamas su tikinčiaisiais jis išmoko latvių kalbą⁹¹. Ten pat tik kiek vėliau darba-

⁸⁷ „Liber suffragiorum domus Valerianoviensis“, in: *LMAVB RS*, f. 9–114, l. 1r–38r.

⁸⁸ „Liber Vitae, in quo defunctorum nomina Fratrum et Sororum Provinciae Russiae et M. D. L. Ordinis Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo A. R. O. fideliter conscripta adnotantur ab exordio Provinciae, id est ab anno Domini 1688“, in: *LMAVB RS*, f. 273–256. Šioje knygoje paskutiniai trumpi nekrologiniai įrašai užrašyti 1800 m.

⁸⁹ „Liber mortuorum patrum ac fratrum Ordinis nostri Carmelitani Provinciae Lituaniae SS. OO. anno Domini 1768 comparatus“, in: *LMAVB RS*, f. 273–255. Pastarąsias dvi karmelitų knygas aptarė Liudas Jovaiša, „Lietuvos vienuolijų...“, p. 179.

⁹⁰ Apie katalikų Bažnyčios padėtį Livonijoje XVII–XVIII a. bei Kraslovoje kurį laiką veikusią misionierių kongregacijos seminariją žr. Reinis Norkārks, „Diocesan clergy of Livonia-Courland 1685–1772/1795“, in: *Bažnyčios istorijos studijos*, Vilnius, 2012, t. 5, p. 209–210, 221–229.

⁹¹ „Vitae nostrorum tam sacerdotum quam laicorum Congregationis nostrae in unum collectae et huic libro adscriptae 1775“, in: *LMAVB RS*, f. 17–263, l. 18r:

vėsis kunigas Antanas Tiškus (Tyszko) tarp kitų kunigų išsiskyrė geru latvių kalbos mokėjimu⁹². Atsižvelgiant į tai, kad iki šiol tik labai menkai yra ištirta LDK veikusią pijorų istorija, šią spragą gali padėti mažinti Valerijanovo pijorų veinuolyne vestas nekrologas, šiuo metu saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje⁹³.

4. VILNIAUS IR VALKININKŲ NEKROLOGINĖS BIOGRAFISTIKOS MOKYKLOS

Kaip minėta, Lietuvos pranciškonų memorialu (arba *Memoriale*) vadiname rankraštinę knygą, kurios tituliniam lape užrašyta „Memoriale patrum ac fratrum nostrorum conventualium S. Francisci tam in hac nostra ecclesia Vilmensi quam extra sepultorum ante et post unionem provinciae huius Lithuaniae mortuorum, diligenter ex variis actis huius conventus Vilmensis aliisque authoribus et variis scriptis connotatum a fratre patre Antonio Gumowski, patre et exguardiano huius conventus, regente studii, 1702“⁹⁴. Pastaruoju metu vykdant kryptingus tyrimus, susijusius su Lietuvos pranciškonų konventualų mirusiųjų knyga (*Memoriale*), pavyko išsiaiškinti, kad Lietuvos valstybės istorijos archyve saugoma šios knygos kopija anaipol ne vienintelė. Žinoma dar viena to paties pavadinimo rankraštinė knyga, kurios rankraštis fiziniu pavidalu saugomas Pranciškonų instituto archyve Lodzėje-Lagievnikuose

„...do domu Krasławskiego w Inflanciech tam przez lat 9 mieszkania swego nie tylko klerikow uczul (!) maiąc nad niemi dyrekcją, ale tez na wszystkie uslugi parafialne dla blizniego wylewal się w opowiadaniu ięzykiem łotewskim słowa Bozego, ktorego się tam nauczył w sluchaniu spowiedzi, w obiedzaniu chorych y onym administrowaniu sakramentow ochotnym się znaydował i innych kaplanow zastępowal.“ Kunigas Bernadas Benino mirė 1773-10-31.

⁹² *Ibid.*, l. 39r–40r. Iš Vilniaus vyskupijos kilęs kunigas Antanas Tiškus mirė 1775-11-10 ir buvo palaidotas naujoje Kraslavos miestelio bažnyčioje.

⁹³ „Liber suffragiorum domus Valerianoviensis“, in: *LMAVB RS*, f. 9–114. Šioje knygoje įrašai daryti nuo 1807 iki 1832 m. Biogramose aprašyti pijorai, XVIII a. antroje pusėje – XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais dėstę kilmingųjų akademijoje, Vilniaus universitete, įvairiose Lietuvos ir Baltarusijos mokyklose, pamokslavę Vilniaus katedroje ir pan.

⁹⁴ „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 2r.

(*Łódź-Łagiewniki*), jos skaitmeninė kopija (pdf. formatu) – Pranciškonų archyve Krokovoje, o mikrofilmas – Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje Varšuvoje⁹⁵. Šis rankraštis kadaise priklausė Valkininkų pranciškonų vienuolynui⁹⁶. Abiejų šių rankraščių sugretinimas padės geriau pažinti tiek jų bendrus, tiek individualius bruožus. Su vilnietišku pranciškonų memorialu glaudžiai susijęs yra šiuo metu Krokuvos pranciškonų vienuolyno archyve saugomas mirusiųjų registras. Nors jo seniausius (XVII a.) sluoksnius siekianti informacija yra išvestinė iš vilniškio *Memoriale*, tačiau šis registras, skirtas Udzialo konventui, buvo pildomas iki pat 1853 m., t. y. faktiškai iki to laikotarpio, kol carinė Rusijos valdžia įvedė drastiškus suvaržymus Lietuvos pranciškonų veiklai⁹⁷. Yra ir daugiau su pranciškonų memorialine veikla susijusių rankraščių, bet pirmiausia norėtume detaliai panagrinėti Vilniaus ir Valkininkų konventų nekrologų knygas, turinčias tą patį pavadinimą.

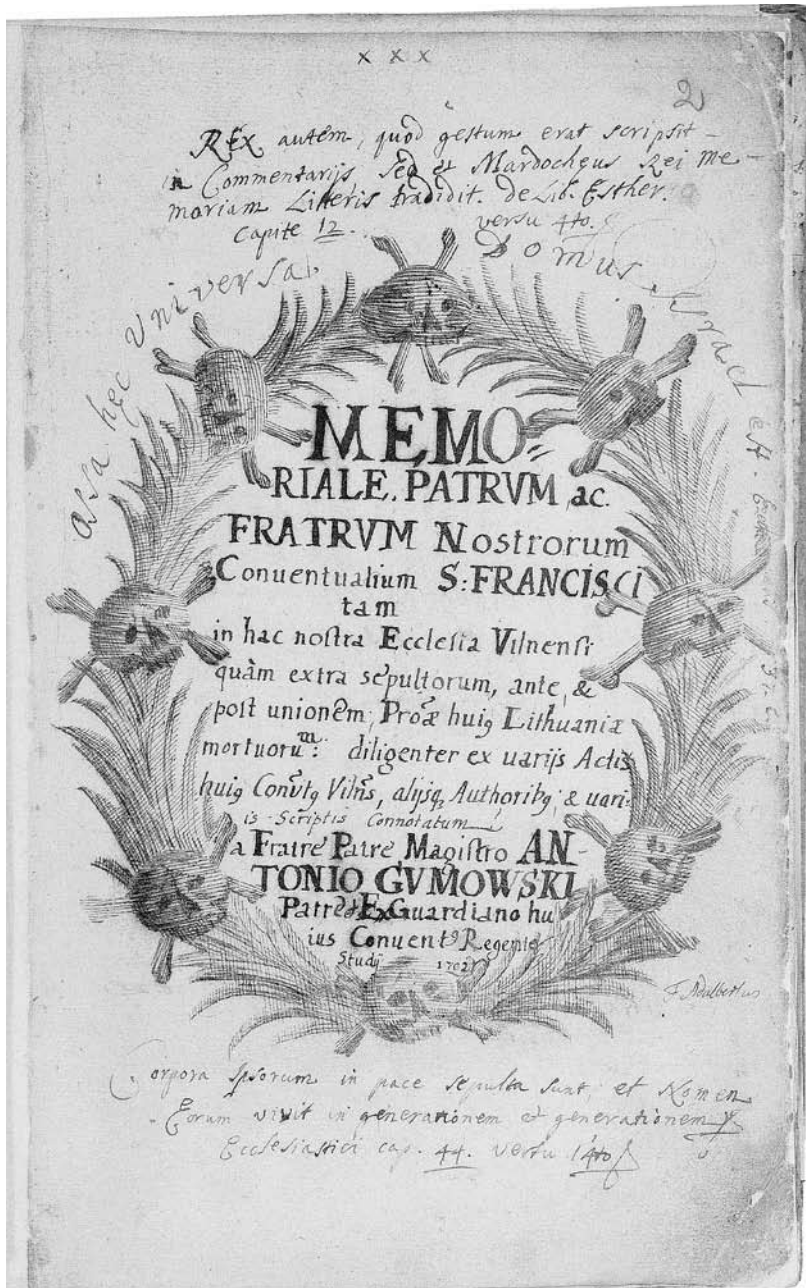
Lietuvos pranciškonų vilnietiškame *Memoriale* esantys duomenys mūsų istoriografijoje jau yra naudojami ir šiek tiek aptarti⁹⁸. Tai sudėtingos struktūros, įvairialypės informacijos šaltinis, kuris neatsitikti-

⁹⁵ „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/ Cezar. To paties rankraščio skaitmeninė kopija saugoma Pranciškonų archyve Krokovoje, be signatūros. To paties rankraščio mikrofilmas saugomas Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje Varšuvoje: Mf. 11177. Šis mikrofilmas pagamintas 1955 m., kopija pdf formatu – vėliau. Svarbu pažymėti, kad abi kopijos pagamintos dar tada, kai rankraščio būklė buvo geresnė negu dabar. Plg. p. 168 ir 169.

⁹⁶ „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/ Cezar., p. 2: „Conventus Olkinicensis PP. Franciscanorum“.

⁹⁷ Marek A. Dettlaff, *Bracia Mniejsi Konwentualni...*, p. 275–291.

⁹⁸ Romualdas Firkovičius, *Kulto pastatai ir jų vietos Vilniaus mieste. Katalikų bažnyčių ir vienuolynų istorijos apybraižos (XIII–XX a.). Istoriniai tyrimai*, Vilnius, 1990, p. 29 [mašinė raštas saugomas Vilniaus apskrities archyve (VAA, f. 5–5563)]; Darius Baronas, „Pranciškonų kankiniai Vilniuje: Gyvoji atmintis ir kapų tyła“, in: *Vilniaus dailės akademijos darbai*, Vilnius, 2003, t. 31: *Istorinė tikrovė ir iliuzija: Lietuvos dvasinės kultūros šaltinių tyrimai*, sud. Dalia Klajumienė, p. 47–59; Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a. (Istorinė studija ir šaltiniai)*, (ser. *Studia Franciscana Lithuanica*, 4), Vilnius: Aidai, 2010, p. 179, 194–197; Marek A. Dettlaff, *Bracia Mniejsi Konwentualni (Franciszkanie) w Wilnie do 1864 roku* (ser. *Studia Franciscana Lithuanica*, 6), Vilnius: Pranciškonų kultūros centras, 2017, p. 154 ir kt.

„Memoriale“, Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 2r

constitutus, ac Pater natus Conventus Pincensis, idque ex da-
tis circiter 30. Tandem Senio confectus et laboribus, migra-
vit ad Dominum in ^{severissimo} Conitu, ibique sepultus. Requiescat
Anima eius cum electis animalibus per misericordiam
D. S. in pace Amen

Anno 1769 Die 3. Mensis Martij Reverendus Pater Jacobus Chwieski
Filius Conventus Vilnensis Annorum etatis sue videlicet 70. Religionis
vero 32. Vir Religiosus, Devotus, viribus destitutus, atq; morbo correptus
obdormivit secundo in Domino in Conventu Suenocensi, ubi de Familia
existens in Comuni etiam Fratrum Sepultura est repositus. Requiescat
in Sancta pace. Amen.

Eodem Anno Die 2. Maj Reverendus Pater Felicianus Ktopotowski
Filius Conventus Suenocensis Annorum 28. Religionis vero 8. Juvenis
Egregius ac Exemplaris Philosophiae operam impendendo, morbo decumben-
sial in Sancta pace.

Eodem Anno Die Mensis Junij Kndy 17. Fran-
suis Wopatoski h. Conitus Suislavensis Annorum etatis
sue 53. Religionis vero 29. Vir Religiosus, Devotus viribus
destitutus atq; morbo correptus obdormivit in Domino in
Conitu Suislavensi ibiq; sepultus. Requiescat in pace

Anno D. 1769. Mense Augustoj. Adm. Pater Dominicus
Zurecki h. Annorum abet Binsci Vir Religiosus Prieor monachorum
alioq; non ab ipso M. B. h. pluribus annis in eodem laboravit, con-
suetudo fuit, devotus constitutus cum voto perpetuo, senio et laboribus
fecty migravit ad Dominum in conventu Suislavensi ibiq; sepultus. Requiescat
in pace. Amen.

Anno 1769. Mense Septembris Pater Antonius Desmatt successit in juvenili aetate
habitu Religionis nostrae, quatuor ad una tonsura et quatuor minoribus, tunc
D. sacras Promotus Ordinis, tandem sacerdos factus varijs de causis
studia P. Dini intermittens variarum linguarum n. ignarus Praeceptor
M. D. L. charus post plenum annorum Scoli munere agere quatuor
septembris Suedicus in Capitulo proximo celebrato S. P.
Salspodi nona anno fuit et Muneri et et iste finem accepit
est, ibi in comuni Fratrum sepulchro tumulatus Requiescat in pace.

Die 9. Aprillis Pater Josephus Ubali Lanicus profusus e Pro-
vincia Bohemica, ubi plurimum annorum post Novitatu De more abeo-
abo professione emissa in Provincia Litvanica incorporatus, et pro Fi-
a. Conitus Vidua susceptus eiusq; Conitus Luetnanius constitutus perali-
2 annos, eius regimen satisfaciens ibiq; tempore subiei lecto Decembri
sacramenti susceptus migravit et hic v. s. et incomuni Fratrum sepulchro tumulatus est.

Anno 1769. Pater Franciscus Samisera absolute se probationis in No-
vitiatu Vilnen. et professione de pace emissa alioq; annis in studijs
Vilneni. Demoratus, Praedicatoris etiam Regentis et Svecici profusus

nai kuria painios ir chaotiškos struktūros įspūdį⁹⁹. Vis dėlto ir šiame chaose esama tam tikros tvarkos. Ir Vilniaus, ir Valkininkų memorialams būdinga ta pati pamatinė struktūra. Abiem pradžia davė Antano Gumovskio (Gumowski) apie 1702 m. pradėtas sudarinėti *Memoriale*. Abiem rankraščiams būdinga ta pati pradžia nuo pieštinio titulinio lapo iki tos dalies, kur *Memoriale* įterptas vėlesnis XIX a. intarpas, kuriame išvardinti Vilniaus konvente 1702–1714 m. mirę pranciškoniai; šį intarpą (l. 12r–16v) tarp XVIII a. teksto padarė Antanas Nieviarovskis (Niewiarowski). Paskui vėl eina abiem rankraščiams būdingos dalys apie Lietuvos pranciškonų provincijos senovę ir atsiradimą ir (tiksliai neda tuotas) sąrašas vienuolių, mirusių iki 1600 m. (*Memoriale* tai l. 17v–22r, Valkininkų nekrologe tai p. 21–32). Bendrą rankraščių tekstą vėl išskiria tai, kad Valkininkų rankraštyje trūksta lentelės, kurioje pateikiami „šiam Vilniaus vienuolyne“ mirusių brolių vardai¹⁰⁰. Tokie pastebėjimai remia prielaidą, kad *Memoriale* atveju mes turime reikalą su Vilniaus pranciškonų konventui priskirtinu kūrinium, tuo tarpu Valkininkų pranciškonams Vilniaus pranciškonų reikalai rūpėjo mažiau¹⁰¹. Toje vietoje, kur *Memoriale* pasibaigia Vilniaus konvente po 1702 m. mirusių pranciškonų sąrašas (l. 18r), prasideda „naujesnysis memorialas“ („*Memoriale recentius*“), iš esmės sutampantis abiejuose rankraščiuose. Vizualiai ryškesnis skirtumas toks, kad Valkininkų rankraštyje du skyreliai („*Memoriale recentius*“ ir „*Tabula patrum et fratrum mortuorum in provincia Russiæ post divisionem provinciæ*“) užsibaigia invokacijomis: „*Ad M. D. G. B. V. M. S. L. O. Gloriam*“ ir „*Ad M. D. G. B. V. M. S. L. O. C. ac OO. SS. cultum et venerationem*“¹⁰². Po palyginti nedidelių,

⁹⁹ Liudas Jovaiša, „Lietuvos vienuolijų...“, p. 178.

¹⁰⁰ „*Memoriale*“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 23r–26v.

¹⁰¹ Šio pastebėjimo nevalia absoliutinti, nes, pavyzdžiui, Valkininkų nekrologas (1777–1831) pateikia žymiai išsamesnę t. Liudviko Krasnodembskio († 1778-08-09) biogramą, nors pastarasis daugiausiai veikė ir labiausiai nusipelnė Vilniaus pranciškonų vienuolynui: „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 2v–5r.

¹⁰² „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 47 ir p. 55. T. y. „*Ad maiorem Dei Genitricis Beatae Virginis Mariae sine labe originali gloriam*“ ir „*Ad maiorem Dei Genitricis Beatae Virginis Mariae sine labe originali conceptae ac omnium sanctorum cultum et venerationem*“.

„Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, Instytut Franciszkański, Łódź-Łagiewniki,
Sygn. IF 03620/Cezar., p. 2

-113-

Incipit Annus Domini 1769.

Anno 1769. Die vero 17. Januarij. *Abbas* R^o Pater Stephanus Lubomirski datus Arch^o S^o Religioſis 30. obiit Drohiczini. In ſeculo nobili genere natus, ſcholasticis Scholis Viri Patrio operam dedit, tum in Paleſtra Drohiczienſi Caſerui, tum in Tribuſ natalitio Lublin, ubi moſter ingenij acumen magnam de ſe ſpem poliſtiſtus eſt. Sed interim Numidum Paulo remiſit, et vocant D^o per in-
 greſſum Religioſum reſpondit. atque ſpociſmo Vltra abſoluit Philoſo-
 phie operam dedit, tum Superiorum Imperio, tum vehementi ſua ſta-
 ut uno cum dimidio Anno Curſum perſecit, dignuſque ſit inven-
 tus ad Theologicam promovendi diſciplinam, cui Titulari inſtituit. Ab-
 ſolutuſque ſuorum Curſu, ſuſcepit alios docendi Cathedraſque
 accendit, atq; hinc primum P^{ri}ncipi ſtrenuus et Laborioſiſſimus eſt.
 Drohiczini Remum, ubi poſt ſeculare Quinquenium Doctoralem operam
 obtinuit Tandem P^{ri}ncipi uno, Vltra altero triennio Theologiaſque
 poſt et ſimiles Proſpiciendis cum Summo Provinſie ſolatio Eligitur, poſt
 etiam Drohiczini, Bielvanis, etenung, Drohiczini. Bis lectus C^oſtitutus,
 ad Generale Capitulum Romae ſuit, ubi etiam Generalis aſſiſtens Pro-
 vinciarum Polonia conſtitutus, ſed nondum, triennio ſeſoſo, propter
 gravem infirmitatem aſſiſtentiam alteri relinquere, et ad Provinſiam
 h^oſpitiſ coactus. Viſi gravioris Religioſus, et doctus, e diſcipulis ſuis non
 ſolum plures Noſtralis Cathedra ſucceſſores habuit, ſed aliquos etiam
 ad varia Provinſia murra, et ad Regiſtra ejusdem d^oneol. In eunctis
 que geſerat Op^oſ, miris exiſtit doctus. Tandem plus labore et ſoli-
 citudine pro bona Religioſis, quam ſtate attritus protracta infirmita-
 te ad eternum Vitaſ deſeruit, atq; optime diſpoſitus, et eſt^oſſimo ſacra-
 mentiſ murritus, bene dieſi Fratribus ſibi aſſiſtantibus Annam^o C^o-
 ſatori reddidit in Paternali ſuo Drohiczienſi Conventu. Requieſcat in
 Pace viſi memoria dignus, et Pater optimus. Amen.

Eodem Anno Die 6. Februarij. P^{ri} Franciſcus Nowoſiedleki No-
 wogrodeſi obiit. Vir Religioſus P^{ri}ncipi, et alibi ab ipſo completuſ No-
 wogrodeſi ad Viginti, et amplius Annos, in Ludis ſtrenue laboravit, atq;
 Concionatq; celebris eſt inſignis ſuit. Poſtra Diſcretus perſpetuus ſubi-
 to conſtitutus, ac Pater Naſtri Conventus P^{ri}ncienſis Reg^oſa d^oſo
 ſed et meritis d^oſis circa 60. Annos Religioſis circiter 30. Tandem ſermo
 ſepultus. Requieſcat Abſoluto ſuo cum Ceteris Annis per ſiſt^oſionem
 D^oſi in Pace Amen.

Eodem Anno poſt ſapitulum Szymbarkoſenſe Menſe
 Auguſto vitaſ decepit R^o Pater Dominicus Zlociſi atatuſ
 ultra 50. Annos prob^oſ abſoluit. Per Concionaturam in vari-
 ſis Conventib^o etiaſ inſignioribus Diſcretatum aſſequeſ-
 tus, Paternitatem ſuſcepit P^{ri}ncienſis etiam promeruit.
 Apponeſ circa Caſeſiam filialem medicos inter ſuſuma
 h^oſos aliquot Annis exemplariter laboravit, ubi quocun-
 que moritur, ſed P^{ri}ncipi qui eſt in E^o. Cui concedat S^oſus
 Requiem ſempiternam Amen.

„Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, Instytut Franciszkański, Łódź-Lągielniki, Sygn. IF 03620/Cezar., p. 113

kataloginio pobūdžio biografinių skyrelių, tiek *Memoriale* (l. 23r), tiek Valkininkų nekrologo rankraštyje (p. 56) prasideda stambus skyrius, nusidriekiantis iki abiejų rankraščių pabaigos: „Tabula patrum et fratrum defunctorum per provinciam nostram Lithuaniae et Albae Russiae ab anno Domini 1702 diligenter conscripta“. Šio, kaip skelbia užsklanda, kruopščiai surašyto teksto vertė visų pirma esti ta, kad jame aprašyta didžioji dalis Lietuvos provincijos pranciškonų konventualų. Galima teigti, kad šioje dalyje visi bent kiek žymesni Lietuvos provincijos pranciškonai nusipelnė atskirų biogramų. Jų apimtis gali svyruoti nuo kelių eilučių paragrafo iki puslapio ir daugiau. Jose esančių duomenų vertė labai dažnu atveju pranoksta vien tai, kas skyrium paėmus būtų tik asmens duomenys (vardas, gimimo metai, kilmė, išsilavinimas, pareigos, nuopelnai, mirtis). Esama pakankamai gausu informacijos, vertingos ne tik socialinės, bet ir kultūros, meno ir net politikos istorijos požiūriu. Šios informacijos pobūdis netikėtai tampa dar vertingesnis, jeigu atsižvelgsime į keletą aplinkybių. Nepaisant tam tikrų, bet iš esmės nežymių informacijos perteikimo, pateikimo ir rankraščio apipavidalinimo skirtumų, abu jie vėl iš esmės sutampa iki pat tos vietos, kai imama pranešinėti apie 1769 m. mirusius pranciškonus. Pateikus 1769 m. vasario 6 d. Naugarduke mirusio t. Pranciškaus Novosiedleckio (Nowosiedlecki) biogramą, abiejų rankraščių keliai išsiskiria¹⁰³. Toliau *Memoriale* pateikiama 1769 m. kovo 3 d. mirusio t. Jokūbo Chroscickio (Chroscicki) biograma (l. 70r), o Valkininkų nekrologe pranešama apie t. Dominyko Zbuckio (Zbucki) mirtį (p. 113). Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad šioje vietoje abiejuose rankraščiuose pasikeičia rašysena. Dar svarbiau pažymėti, kad nuo šio momento ir toliau pateikiamos biogramos ryškiai skiriasi informacijos perteikimo pobūdžiu. Gretinant vieno ir to paties asmens biogramas gana dažnai galima aptikti naujos faktinės informacijos. Tai rodo, kad nuo šio momento mes turime reikalą su dalyku, kurį galima būtų, kiek metaforiškai, pavadinti „paralelinėmis biografijomis“.

Pavyzdžiui, gretinant 1769 m. spalio mėnesį mirusio t. Juozapo Danovskio (Danowski) biogramas, akivaizdu, kad abiem autoriams buvo žinomi pagrindiniai jo gyvenimo faktai: tai, kad jis į Ordiną įstojo

¹⁰³ Plg. „*Memoriale*“, in: *LVI A*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 69v–70r ir „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 113.

jau būdamas našlys, susilaukęs sūnaus, kuris taip pat tapo pranciškonu, o vėliau ėjo teologijos studijų Vilniuje, Gardine ir Pinske rektorius parigas (Akursijus Danovskis). Tačiau Valkininkų nekrologe pažymima, kad būdamas pasauliečiu t. Juozapas buvo Vyšnios miestelio vyriausiuoju raštininku („in saeculo regens cancellariae Visnensis“)¹⁰⁴. Tuo tarpu *Memoriale* šias žinias papildoma nuoroda, kad jis buvo linksmo būdo vyras ir sąmojingas poetas („vir facetus [...] poeta acuminosus“)¹⁰⁵.

Kalbant apie 1770 m. kovo mėnesį mirusį t. Antaną Desmetą *Memoriale* gana lakoniškai pažymima, kad jis mokėjo įvairių kalbų, buvo mielas LDK didikams, daliai kurių patarnavo kaip kapelionas (*theologus*)¹⁰⁶. Tuo tarpu Valkininkų nekrologe abiem rankraščiams bendri dalykai aprašomi išsamiau: įstojęs į vienuolyną jis beveik visai nemokėjo lotynų kalbos, bet pasirūpinus magistrui (mokytojui), t. Antanui Ušynskiui (Uszynski), jis ne tik ją tobulai išmoko, bet dar įgijo ir tvirtą filosofinių ir teologinių disciplinų išsilavinimą, todėl galėjo kuo geriausiai pasireikšti kaip pamokslininkas. Dar pažymima, kad jis buvo išmokęs ir prancūzų kalbą. O didikai, kuriems jis tarnavo, įvardijami konkrečiai – tai LDK vicekancleris Mykolas Sapiega ir LDK didysis etmonas Mykolas Oginskis. Valkininkų rankraštyje esama informacijos, kurios nėra *Memoriale*: pažymima, kad t. Antanas Desmettas buvo garsus muzikas ir ilgametis Pinsko vienuolyno choro vadovas („praefectus musicorum Pinski“)¹⁰⁷.

Memoriale lakoniškai paminėtas brolis pasaulietis, pakliuvęs po Valkininkų nekrologo autoriaus plunksna, gali suspindėti įvairiausiomis spalvomis. Kaip antai, pirmajame šaltinyje minima, ne visai aišku, ko-

¹⁰⁴ „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 114.

¹⁰⁵ „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 70v. Šio poeto ir jo kūrybos nefiksuoja *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich (Bernardyni i franciszkanie śląscy, franciszkanie konwentualni, klaryski oraz zgromadzenia III Reguły)*, pod redakcją ks. Hieronima E. Wyczawskiego OFM, Warszawa: Archiwum Prowincji OO. Bernardynów, 1981.

¹⁰⁶ „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 70r.

¹⁰⁷ „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 115.

kiais – 1769 ar 1770 m. miręs br. Petras Malinovskis (Malinowski). Kad jis turėjo būti kažkuo išskirtinis galima tik numanyti, nes *Memoriale* pateikiama žinia, kad jis prie LDK Vyriausiojo Tribunolo veikė kaip Ordino atstovas, ir kad jam Ordino vyresnybė leido nešioti tonzūrą¹⁰⁸. Kur kas išsamesnė biograma pateikiama Valkininkų rankraštyje. Iš jos sužinome, kad br. Petras Malinovskis mirė 1770 m. gegužės 25 d. Gyvas būdamas kuo puikiausiai išmanė choralinį giedojimą ir vargonavimo meną, lotynų kalbą mokėjo pakankamai, todėl kadaise pats parengdavo metinius kalendorius („rubricas Breviarii sive kalendaria annua ipse edebat“); iš pradžių buvo Minsko vienuolyno, bet vėliau taip pamilo Gardino konventą, kad, Romos kurijai leidus, tapo pastarojo sūnumi¹⁰⁹.

Savo laiku garsūs pranciškonai tiek *Memoriale*, tiek Valkininkų nekrologe susilaukdavo išsamesnių biogramų. Pavyzdžiu gali pasitar-
nauti Lietuvos pranciškonų provincijolas Pranciškus Olševskis (Olszewski, 1751–1754, † 1771-07-12). *Memoriale* pabrėžiamas jo budrumas einant įvairių konventų gvardijono pareigas, jo karštas, jau net tiems laikams retas uolumas. Jis vadinamas apaštališkuoju vyru („vir plane apostolicus“), Tėvynės tėvu („vere Pater Patriae ob amorem in omnes“), pamaldumo pavyzdžiu („exemplum religiositatis ob edita virtutum specimen“) ¹¹⁰. Tačiau tik iš Valkininkų nekrologo sužinome, kad jis buvo silezietis („Natione credebatur fuisse Silesita“), sukonkretinama, kad studijavo Italijoje, Milane, o vienos Ordino generalinės kapitulos metu, pažymima, Romoje asistavo tėvui magistrui Jonui Krikštytojui Konstancijui (Juan Bautista Costanzo), kuris vėliau pasimirė Asyžiuje, palikęs šventumo garsą. Valkininkų rankraštyje nurodoma, kad jo lėšomis Gardine buvo pastatyta pranciškonų bažnyčios varpinė. Ypač pabrėžiami jo nuopelnai, statant mūrinį pranciškonų vienuolyną ir bažnyčią Pinske, nepamirštant pridurti, kad šiam vienuolynui jis būtų padaręs dar daugiau gerų darbų, jei plėšikai nebūtų išgrobę jo surinktų išmaldų saugyklos. Taip pat nepamirštama pažymėti, kad jis išleidęs vieną meditacijų knygelę¹¹¹.

¹⁰⁸ „Memoriale“, in: *LVIIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 70v.

¹⁰⁹ „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Lagiewniki*. Sygn. IF 03620/ Cezar, p. 116. Jo raštų nefiksuoja *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich...*

¹¹⁰ „Memoriale“, in: *LVIIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 70v.

¹¹¹ „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Lagiewniki*. Sygn.

Memoriale pasakojama, kad t. Stanislovas Cichockis (Cichocki) buvo kilęs iš svetimios provincijos (Lenkijos), tarnavo kariuomenės kape-lionu, bet kai su kariais atvyko į Pinską, atsisakė šių pareigų ir pasiprašė į šitą vienuolyną. Gavęs Ordino vyresnybės leidimą perėjo į Lietuvos pranciškonų provinciją, buvo priskirtas Kauno vienuolynui, pusantrų metų įvairiose vietose pamokslavo, vieną kartą buvo išrinktas kustodu, o sulaukęs garbingo amžiaus pasimirė Lukomlyje, aprūpintas visais reikiama is sakramentais¹¹². Bet tik iš Valkininkų nekrologo sužinome, kad kartą jis užsidedė misionieravimo dvasia, kurios vedinas nusibeldė į Smolenską, kur atsidūręs tarp schizmatikų patyrė įvairiausių kančių, bet galiausiai stebuklingai ištrūko iš jų rankų ir sėkmingai sugrįžo į savo provinciją¹¹³.

Žinoma, galime fiksuoti ir tokius atvejus, kai *Memoriale* pateikia išsamesnių žinių palyginti su Valkininkų rankraščiu. Kaip antai, tik *Memoriale* pažymima, kad t. Motiejus Dmochovskis (Dmochowski, † 1773-08-17) ypač rūpinosi Šv. Mikalojaus bažnyčia. Prie jos savo rūpesčiu ir lėšomis pastatė varpinę, kad žmonės kasdien būtų kviečiami dalyvauti šv. Mišiose¹¹⁴. Tokio pobūdžio informacija – tai dar vienas argumentas, rodantis, kad mūsų tiriamas *Memoriale* yra Vilniaus pranciškonų konvente sukurtas rankraštis.

Vilniaus *Memoriale* ypač lakoniškai aprašytas t. Antano Godlevskio (Godlewski) mirties faktas (1774 m. spalio mėnuo) anapus savo gimto-

IF 03620/Cezar., p. 117–118. Šios knygelės ir jos autoriaus nefiksuoja *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich...*

¹¹² „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 72r.

¹¹³ „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 125: „Sua sponte Smolenscum se contulit, ubi durissime habitus inter schysmaticos, sed divina ope protectus ex illis partibus et manibus mirabiliter evasit“.

¹¹⁴ „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 73r: „Ad paternalem conventum Vilmensem veniens S. Nicolai ecclesiae nostrae in urbe sedulissimam curam habuit, ubi campanulam convocatoriā populi ad audienda quotidiana Sacra proprio Marte et studio comparatam supra dictam ecclesiam erigi fecit, ob id propterea et ob alia conventui beneficia praestita dignus factus est appellari pater conventus.“ Plg. „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 128–129. Užtat šiame rankraštyje pažymėta, kad t. Motiejus Dmochovskis nešiojo barzdą („barbam portavit“, p. 128).

sios provincijos, Tridento mieste¹¹⁵. Tuo tarpu iš Valkininkų nekrologo sužinome, kad išsiųstas mokytis į Italiją, jis susipyko su Lietuvos pranciškonais ir nedrįso grįžti...¹¹⁶ Jei lygintume Vilniaus *Memoriale* esantį įrašą apie Antano Antonievičiaus (Antoniewicz) mirtį († 1774-12-21) su Valkininkų nekrologo biograma, nesunkiai pastebėtume ryškius skirtumus – tik čia nurodomas velionio amžius (36 metai), jo tėvų kilmingumas, jo gimtinė (Pašušvys) ir žemaitiškumas („natione Samogita“)¹¹⁷. Tik iš Valkininkų nekrologo sužinome, kad pirmuoju Žaiginio vienuolyno (rezidencijos) sūnumi buvo t. Vincentas Daukševičius († 1772-08-25)¹¹⁸. Lyginant t. Felikso Marciševičiaus (Marciszewicz, † 1775-06-18) biogramas, matyti, kad tikslesnius duomenis pateikia Vilniaus *Memoriale*, ir tai nenuostabu, kadangi šis pranciškonas buvo Vilniaus konvento sūnus¹¹⁹. Šių kelių pavyzdžių pakaks pagrįsti minčiai, kodėl būtina gretinti Vilniaus ir Valkininkų nekrologus. Tai ne tik leidžia papildyti biografines žinias apie vieną ar kitą vienuolį, bet ir padeda atkurti kiek įmanoma pilnesnę ano meto Lietuvos pranciškonų personalinę sudėtį. Mat ir kiek atrodytų išsamus, Vilniaus pranciškonų memorialas vis dėlto nefiksuoja visų Lietuvos pranciškonų 100 procentų. Kaip antai, jame nėra Valkininkų nekrologe minimo br. Jokūbo Hruševskio (Hruszewski), kuris, nors ir buvo Vilniaus konvento sūnus, bet mirė Valkininkuose († 1775-10-27)¹²⁰.

Kaip galima nesunkiai įsitikinti, abu mūsų detaliau nagrinėti nekrologai turi ir daug bendrų, ir daug specifinių bruožų. Ten, kur turime

¹¹⁵ „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 74v: „Eodem anno in Italia obiit R. P. Antonius Godlewski, filius conventus Staviscensis, extra provinciam nativam Tridenti sepulchrum obtinuit. Requiescat in pace. Amen.“

¹¹⁶ „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 139–140.

¹¹⁷ Plg. „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 74v ir „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 140–141.

¹¹⁸ Plg. „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 127 ir „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 72v.

¹¹⁹ Plg. „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 75r ir „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 143.

¹²⁰ „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 144.

reikalą su „paralelinėmis biografijomis“, susiduriame su tais pačiais, nors ganėtinai skirtingai aprašytais, asmenimis. Išskirtinių bruožų kiekvienam rankraščiui suteikia ir ta aplinkybė, kad kai kurie asmenys į šias knygas buvo įtraukti jų sudarytojų. Šią tradiciją užmezgė pranciškonų memorialą pradėjęs kompiliuoti Antanas Gumovskis, kuris tarp minėtinų asmenų įtraukė savo nuodėmklausius ar mokytojus. Kaip antai, tik todėl, kad t. Antonio Monetti buvo šio pranciškono nuodėmklausys Milane, o t. Pranciškus – jo nuodėmklausys Bolonijoje, jų vardai atsidūrė Lietuvos pranciškonų memoriale¹²¹. Tai, kad *Memoriale*, o iš dalies ir Valkininkų nekrologe minimi Pranciškonų ordino šventieji, generaliniai ministrai, kardinolai-protektoriai ar kiti Lietuvos pranciškonams artimi katalikų Bažnyčios hierarchai – nieko nuostabaus. Vis dėlto nuostabu, kad tik Valkininkų nekrologe randame ganėtinai platų popiežiaus Klemenso XIV (pranciškono) nekrologą († 1774-10-12). Jame aprašytos ne tik šio pontifiko dorybės ir tarnyba Romos kurijoje, bet nevengiama paliesti ir tokią kontraversišką temą kaip Jėzuitų ordino panaikinimas, su tuo susiejant ir plačiai atpasakojant versiją apie šio popiežiaus nunuodijimą...¹²²

„Paralelinių biografijų“ pasažas pasibaigia ties br. Jono Nieviarovičiaus († 1777-05-24) biograma: Vilniaus *Memoriale* toliau tęsiasi biogramos iki pat 1832 m. mirusių pranciškonų (l. 160v), o Valkininkų nekrologe įsiterpia garsiųjų Pranciškonų ordino šventųjų sąrašas¹²³. Vilniaus *Memoriale* šis sąrašas (permaišyta lapų seka) yra pačioje rankraščio pabaigoje (l. 161r–170v). Valkininkų nekrologo rankraštis baigiasi Vilniaus konvente 1702–1714 m. mirusių tėvų sąrašu (p. 166–172), kuris Vilniaus *Memoriale* yra atsidūręs rankraščio pradžioje (l. 12r–16v). Abiem rankraščiams bendra informacija pasibaigia įrašu apie 1824 m.

¹²¹ „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 28v ir 31r.

¹²² „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 135–139.

¹²³ Plg. „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 78r. ir *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 153–154. Vilniaus *Memoriale* nurodo 1777 m. gegužės 25 d. kaip br. Jono Nieviarovičiaus mirties datą, tuo tarpu Valkininkų nekrologe nurodyta 1777 m. gegužės 24 d. Pirmybę teikiame pastarajai datai, atsižvelgdami į tą aplinkybę, kad mirtis velionį ištiko Valkininkų konvente.

išrinktą Pranciškonų ordino generalinį ministrą L. Battistini iš Pizauro (Luis Battistini)¹²⁴. Palyginus su Vilniaus *Memoriale*, Valkininkų nekrologui trūksta dviejų iliustracijų. Viena, pavadinta „Reliquiarium patrum et fratrum in hac nostra conventus Vlnensis Mariano-Franciscana ecclesia B. M. V. in Aranis [!] depositorum“ (l. 171r), yra perpiešta XIX a. iš Antano Gumovskio pradėto sudarinėti memorialo, kita, pavadinta „Acta mortuorum“, yra XIX a. kūrinys (l. 172r), atsiradęs paskutinio šio memorialo sudarytojo ir redaktoriaus t. Antano Nieviarovskio rūpesčiu¹²⁵.

Lyginant Vilniaus *Memoriale* su Valkininkų nekrologu išryškėja dar vienas skirtumas. Pirmajame rankraštyje neminimi pranciškonų geradariai (rėmėjai) pasauliečiai. Todėl Vilniaus *Memoriale* galima laikyti išimtinai *pranciškonų* sąvadu, netgi *relikvijoriumi*, jei pasinaudotume t. Antano Gumovskio vartota terminija. Tuo tarpu Valkininkuose vestuose nekrologuose esama išimčių, ir čia galima aptikti vieną kitą žinią apie šio vienuolyno geradarius. Valkininkų nekrologe esama biogramos, parašytos lenkų kalba ir skirtos šio vienuolyno geradarei, 1770 m. lapkričio 21 d. mirusiai Viktorijai Potockytei-Pociejieni¹²⁶. Dar viename, šiuo metu Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomame Valkininkų nekrologe pateikiama gana išsami informacija apie tai, kokiomis aplinkybėmis 1779 m. buvo perlaidoti šio konvento fundatoriaus Mikalojaus Kristupo Chaleckio palaikai¹²⁷. Būtent šis rankraštis pratęsė tolesnę Vilniaus ir Valkininkų konventuose pranciškonų kurtos memorialinės literatūros simbiozę.

Kaip ką tik minėjome, Vilniaus pranciškonų memorialo „paralelinių biografijų“ kelias išsiskyrė 1777 m. aprašius br. Jono Nieviarovičiaus mirtį. Tolesnis nekrologinis įrašas Vilniaus *Memoriale* yra skirtas

¹²⁴ „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 161r: „Aloysius Battistini de Pisauro“. „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 165: „Aloysius Battistini de Pisauro“.

¹²⁵ Šios iliustracijos paskelbtos knygoje: Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai...*, p. 196.

¹²⁶ „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 118–120.

¹²⁷ „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 6r. Liudas Jovaiša, „Lietuvos vienuolijų...“, p. 178.

1777 m. birželio 1 d. Drohičino konvente mirusiam t. Steponui Kocui (Koc)¹²⁸. Būtent šio asmens biograma yra pirmoji, pradedanti dar vieną Valkininkuose rašytą rankraštį, kurį patogumo dėlei šiame straipsnyje vadinsime Valkininkų nekrologu (II)¹²⁹. Taigi nuo šio momento Vilniaus *Memoriale* ir Valkininkų nekrologas (II) pradeda bendrą „paralelinių biografijų“ kelią. Šis kelias, vaizdžiai tarus, yra duobėtas. Vardų seka anaiptol ne visada sutampa. Dalis abiejų rankraščių nekrologinių įrašų sutampa, dalis panašūs bet netapatūs, dalis ryškiai skiriasi apimtimi. Pastarieji atvejai patys įdomiausi, nes jie pateikia ne tik papildomų biografinių duomenų, bet ir leidžia bandyti kalbėti apie Valkininkų vienuolyno memorialinės biografistikos mokyklą. Ten, kur palyginimas galimas, Valkininkų nekrologas (II) pateikia platesnes biogramas palyginti su Vilniaus *Memoriale* biogramomis. Tą patį dalyką fiksavome lygindami Vilniaus pranciškonų memorialą su ankstesniu Valkininkų nekrologu.

Lyginant Vilniaus *Memoriale* ir Valkininkų nekrologą (II) pasitarajame rankraštyje kur kas dažniau nurodoma geografinė ir kur kas tiksliau nusakoma socialinė kilmė. Kaip antai, abiejuose rankraščiuose minimi t. Laurynas Pureckis (Purecki) ir br. Faustas Liudkevičius, tačiau tik Valkininkų nekrologe (II) nurodoma, kad pirmasis buvo kilęs iš Varmijos, o antrasis – žemaitis¹³⁰. Vilniaus *Memoriale* pateikdama pakankamai garsaus Valkininkų vienuolyno t. Dominyko Nasilovskio (Nasilowski) biogramą visai nemini jo kilmės, tuo tarpu Valkininkų nekrologe (II) tai atskleista¹³¹. Taip pat čia pažymėta, kad jis buvo pradėjęs

¹²⁸ „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 78r.

¹²⁹ „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 1v.

¹³⁰ Plg. „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 77v ir „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 1v: „Laurentius Purecki, natione Varmiensis, filius Polocensis“. Plg. „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 78r ir „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 2r: „Faustus Ludkiewicz, natione Samogita 1778 die prima martii.“

¹³¹ Plg. „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 79v ir „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 8r: „...parochiae Paprotnensis terrae Drohicensis, palatinatus Podlachiae ex nobilibus parentibus Thoma Nosilowski agnomine Goleniak et Cunegunde Trębicka, legitimis coniugibus.“ Ši ganėtinai išsami biograma (l. 8r–12r) įdomi dar ir tuo, kad joje stipriai pasireiškia (vis dar) anoniminio autoriaus autorinis „aš“ – *ibid.*, l. 8r: „Haec vero, quae posteritati his inscriptis

eilėmis lenkų kalba komponuoti šv. Pranciškaus gyvenimą¹³² – Vilniaus *Memoriale* tai nepaminėta. Valkininkų nekrologas (II) pateikia ganėtinai išsamią t. Liudviko Krasnodembskio (Krasnodėbski) biogramą. Ji ne tik pravarti temai „pranciškonas Vilniaus mieste“, bet ir pateikia tokių žinių, kurios ano meto pranciškonams turėjo būti savaime suprantamos, tačiau anaiptol ne kiekvienam šiuolaikiniam tyrėjui aiškios savaime. Kaip antai, Vilniaus *Memoriale* pakankamai reguliariai nurodomi vienuolių krikšto vardai ir iš to aišku, kad pirmuoju vardu vadinamo asmens vardas yra vienuolinis. Tačiau kada prie vienuolinės bendruomenės panorės prisijungti asmuo gaudavo naują vardą? Tai dažniausiai nenurodoma. Atsakymo galima būtų ieškoti ir normatyvinio pobūdžio aktuose, bet tokiu atveju vis vien kirbėtų abejonė dėl to, o kaip buvo iš tikrųjų. Ir čia pagelbsti Valkininkų nekrologas (II), kuriame aiškiai parašyta, kad t. Liudvikas Krasnodembskis naują (vienuolinį) vardą gavo 1730 m. liepos 11 d., tik įstojęs, per įvilktuvių apeigas, pačioje vienerių metų trukmės noviciato pradžioje¹³³. Tiesa, reikia pažymėti, kad Vilniaus memorialas fiksuoja, ko gero, ganėtinai išskirtinį atvejį: Stockis, priėmęs abitą ir pasirinkęs Baltazaro vardą, atliko noviciatą, bet, kai reikėjo duoti vienuolinius įžadus, pasirinko naują – Jono – vardą¹³⁴. Tik iš Valkininkų

relinquo, plurima esse de visu et propria mea experientia, consentiose attestor.“ Įdomu pastebėti, kad prie šios biogramos pridurta ir t. Dominyko Nasilovskio krikšto, įvykusio 1732-05-01, pažyma, išduota jo tėvo Stanislovo Nasilovskio prašymu 1750-05-25 – *ibid.*, l. 10r–v.

¹³² *Ibid.*, l. 11v: „Caepit vitam S. Patris Francisci latino metro editam in libro *Seraphicae in vitam D. Francisci versibus polonicis insigniter scribere, sed fata labore pulcherrimum praeripuere.*“ T. Dominykas Nasilovskis mirė 1780-01-29 – „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 79v. Šios kūrybos nefiksuoja *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*.

¹³³ „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 2v (t. Liudviko Krasnodembskio krikšto vardas buvo Pranciškus).

¹³⁴ „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 25r: „Eodem anno [1706] die 29 maii obiit frater Baltasar in receptione habitus religiosi, sed in professione mutato nomine Ioannes Stocki laicus professus eodem anno Minsci eiusdemque conventus filius, qui manserat in p̄edio dicto Lucyna, alias Mniszany, ibidemque a Moschis et Cosacis in sanitate corporis vexatus, post quam venerit Vilnam ad conventum mortuus est ac privatim sepultus est, ne ob continuitatem mortuorum videretur conventus pestilentia infectus.“

nekrologo (II) sužinome apie t. Pranciškaus Šutovičiaus (Szutowicz) nuopelnus statant mūrinių Oršos vienuolyną¹³⁵. Ką tik pateikti pavyzdžiai neturėtų kurti įspūdžio, menkinančio Vilniaus *Memoriale* informacinę vertę. Nesunkiai galime fiksuoti atvejus, kai faktiškai tikslesnę informaciją pateikia būtent Vilniaus konvento rankraštis¹³⁶. Sprendžiant konkrečias problemas reikia vienu metu dirbti su abiem šiais rankraščiais, neapsiribojant tik vieno iš jų teikiama informacija. Tenka pastebėti, kad panašiai kaip ir ankstesnio Valkininkų nekrologo atveju, taip pat ir šis nekrologas (II) nurodo keletą asmenų, kurių nefiksuoja Vilniaus *Memoriale*¹³⁷. Tokį dalyką veikiausiai reikia aiškinti tuo, kad LDK pranciškonai veikiausiai neturėjo centralizuotai veikiančios informacijos apie mirusius jų konfratrus perdavimo sistemos, kokios būtų galima tikėtis skaitant popiežiaus Urbono konstitucijas. Tai matyti iš tų atvejų, kai ir Vilniaus *Memoriale*, ir Valkininkų 1777 m. nekrologe, pažymima, kad gauta žinia, pavyzdžiui, iš Kaltinėnų vienuolyno¹³⁸.

¹³⁵ Plg. „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 81r ir „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 14v: gvardijonu daugiausiai būdavo įvairiuose Baltarusijos vienuolynuose, bet „...praesertim in suo paternali Orsensi, in quo olim prima iecerat || fundamenta caenobii murati et aliquam partem sua sollicitudine aedificavit, licet gustu rudissimo, documentum tamen dedit evidens sui solliciti laboris erga conventum Orsanensem.“ T. Pranciškus Šutovičius mirė 1781-12-10 – „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 81r.

¹³⁶ Apie Žaiginio vienuolyne mirusį br. Antaną Nekrašą, plg. „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 14r: „Eodem anno mense iunio aut iulio“ ir „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 80r: „Anno Domini 1781 die 12 februarii frater Antonius Niekrasz, laicus professus, manens in conventu Žoginensi de familia morbo gravatus, sacramentis pie susceptis, ultimum vitae clausit diem, ibidem sepultus est in communi fratrum sepulchro.“ Kalbant apie vysk. Feliksą Tovianskį (Towianski) OFMConv († 1782-06-19) Valkininkų nekrologo (II) pabaiga trumpesnė negu Vilniaus *Memoriale*. Plg. „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 81v–82r ir „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 19v–20r.

¹³⁷ „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 21r: „Eodem anno [1783] mense vero /et/ die quibus certo non patet. Fr. Thomas Hungarus cognominis ignoti in dimidio dierum vitae suae fatis occubuit Drohicini adhuc in statu laicorum oblatorum existens.“

¹³⁸ Plg. „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 82r ir *LMAVB RS*, f. 18–177, p. 20r (identiški įrašai apie 1782 m. mirusį t. Kazimierą Baranovskį

Vilniaus pranciškonų memorialo ir Valkininkų nekrologo „paralelinių biografijų“ kelias išsiskiria ties t. Mauricijaus Ruščevskio (Ruszczewski) biograma († 1783-06-25)¹³⁹. Tuo tarpu, kai Vilniaus *Memoriale* biogramos rašomos toliau, Valkininkuose memorialinės raštijos kūrimas kuriam laikui, regis, nutrūko. Valkininkų nekrologo (II) pildymas buvo atnaujintas tik XIX a. pradžioje, pateikiant 1808 m. spalio 26 d. mirusio t. Joachimo Ligenzos Nieviariovskio (Ligeza Nieviarowski) biogramą. Abiejuose rankraščiuose šios biogramos ryškiai skiriasi, bet svarbu pažymėti, kad Valkininkų nekrologe jau remiamasi Vilniaus *Memoriale* esančia informacija¹⁴⁰. Pastarojo pranciškono biogramos Valkininkų nekrologe (II) pradžia (l. 21r–v) rašyta po 1808 m. Šio lapo biogramos archaiška ir drebanti rašysena rodo, kad prie pastarojo nekrologo prisėdo senas žmogus¹⁴¹. Įrašius šios biogramos pirmą lapą, toliau darbą pratęsė kur kas stipriau plunksną valdantis rašovas, o nuo l. 22r prasideda rašysena, būdinga XIX a. antrajam-trečiajam dešimtmečiui¹⁴². Ši nedidelė atkarpa (iki l. 26r) reprezentuoja paskutinį Valkininkų ir Vilniaus konventų „paralelinių biografijų“ kelio etapą. 1832 m. Valkininkų vienuolynas buvo uždarytas, ir tuo pačiu buvo nutraukta jame beveik du šimtus metų palaikyta ir plėtotą *memoria* tradicija.

(Baranowski); „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 82v ir *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 20r (panašūs, bet netapatūs įrašai apie 1782 m. lapkričio 11 d. mirusį t. Romualdą Čarkovskį (Czarkowski).

¹³⁹ Plg. „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 83r: „Eodem anno die 25 iunii R. P. Mauritius Ruszczewski, pater Minscensis [!]“ ir „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 21r: „R. P. Mauritius Ruszczewski pater conventus Siennensis [!]“.

¹⁴⁰ Plg. „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 114v–116r ir „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 21r–21v. Akivaizdus Valkininkų nekrologo (II) „skolinimosi“ ženklas yra virš eilutės įrašyti šio pranciškono tėvų vardai: Grigalius ir Pranciška Milkovska – *ibid.*, l. 21r.

¹⁴¹ Už pasidalinimą mintimis apie rašyseną esame dėkingi dr. Rūtai Čapaitei.

¹⁴² Vėliausias Valkininkų nekrologo (II) įrašas siekia 1831 m. Juo pranešama apie Kremenece 1831 m. balandžio 25 d. (sen. st.) mirusį t. Adrianą Kališkovskį (Kaliszkowski). Plg. „Valkininkų nekrologas (1777–1831)“, in: *LMAVB RS*, f. 18–177, l. 26r ir „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 156r.

Lyginant Vilniaus ir Valkininkų pranciškonų konventų memorialines tradicijas galima teigti, kad Valkininkų konvento vienuolių užmojai, palyginti su sostinės pranciškonų, buvo kuklesni. Valkininkiečiai neturėjo tikslo būtinai aprėpti visos Lietuvos pranciškonų provincijos mirusiuosius. Ir jų memorialinė raštija savo apimtimi nusileidžia Vilniaus konvento palikimui. Bet anaip tol negalima teigti, kad ji buvo prastesnės kokybės. Ypač vertingos Valkininkų vienuolyno plačiosios biogramos, dažnusk tikslumu ir detalių vaizdingumu gerokai lenkiančios Vilniaus memorialo biografinius tekstus. Taip pat Valkininkų vienuolyno nekrologai, regis, atviresni „pašaliečiams“ – ne Pranciškonų ordino nariams. Čia rasime stiprių emociniu ryšiu nuspalvintas biografines žinias apie vienuolyno geradarius. Nors *Memoriale* to nėra, nereikia manyti, kad Vilniaus pranciškonams jų vienuolyno geradariai nerūpėjo¹⁴³. Labiausiai tikėtina, kad čia mes turime reikalą tiesiog su *kitaip* palaikyta ir realizuota *memoria* tradicija. Unifikacijos nebuvo net jeigu atkreipiame dėmesį į vieno ir to paties Ordino skirtinguose vienuolynuose praktikuotą *memoria*. Nenuostabu, kad skirtingų *memoria* tradicijų galime tikėtis aptikti tarp skirtingų lotynų apeigų vienuolių ordinų. Detalus tokių tradicijų nagrinėjimas – vieno straipsnio rėmuose yra neįmanomas dalykas, todėl toliau pateiksime tik keletą įdomesnių pastebėjimų, kurie gali pasitarnauti tolesniems tyrimams.

Lyginant, pavyzdžiui, pranciškonų ir bernardinų memorialines knygas, bernardinų mirusiųjų registruose aptikti įrašytus jų geradarius – ne retenybė¹⁴⁴. Bernardinų geradarių gausa ypač išsiskiria Berežanų katalogas, kuris buvo sudarytas 1795 m. Ir vis dėlto, po kurio laiko toks dalykas kažkam nepatiko ir beveik visų geradarių vardai, – nesvarbu ar Bažnyčios vyrų, ar pasauliečių moterų ir vyrų, – buvo sistemingai

¹⁴³ Žr., pvz., Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai...*, p. 167–168, 197.

¹⁴⁴ Pvz., „Berežanų bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 9r (sausio 15 d. įrašas): „Illustrissima m. domina Sophia de Połociis Kalinowska, capitanea Vinnicensis, fundatrix conventus Gvozdzienis ac benefatrix nostra singularissima.“; l. 144v (spalio 22 d. įrašas), minimas Kristinopolio konvento fundatorius Pranciškus Salezas Potockis: „Platinus Generalis Terrarum Kyioviae, conventus nostri Christinopoliensis fundator liberalissimus, totius vero istius pauperulae provinciae pater, protector ac syndicus generalis. 1772.“

užbraukti¹⁴⁵. Liko tik vienas kitas, uoliam „cenzoriui“ praslydęs pro akis¹⁴⁶. Taip pat bernardinų registruose kur kas dažniau fiksuojami tretininkai¹⁴⁷. Vilniaus *Memoriale* kaip tretininkai (vyrai ir moterys) fiksuojami tik (dažniausiai) garsūs žmonės ir tik nuo XIX a. pradžios¹⁴⁸. Nors pranciškonai savo tretininkus Vilniuje turėjo bent jau nuo XV a. vidurio¹⁴⁹, jų neįtraukimas į *Memoriale* vėlgi verčia kelti ir palikti atviru klausimą apie skirtingas „gyvenimo knygas“, skirtas pasauliečiams ir vienuoliams pranciškonams. Taip pat pranciškonų (konventualų) atveju nematyti, kad jie į savo memorialinę raštiją būtų įtraukę ne (lotynų apeigų) katalikus. Šiuo atžvilgiu, atrodo, kad bernardinai buvo atviresni. Kaip antai, pastarieji į savo memorialines knygas galėdavo įtraukti, pavyzdžiui, graikų apeigų unitus¹⁵⁰. Savo ruožtu, pastarieji į savo atminų

¹⁴⁵ „Berežanų bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 2v, 9r, 9v, 10r, 10v, 12v, 13r, 15v, 16r, 16v, 17r, 18r, 21v, 22r, 27r, 27v, 28r., 28v, 29r, 58v. 133v–134r, 136v, 137r–v, 138v, 154v, 158r, 160r, 163r.

¹⁴⁶ „Berežanų bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 149r (spalio 31 d. įrašas): „Perillustris m. d. Ignatius Oziębłowski iudex terrestris Brestensis. 1779.“

¹⁴⁷ „Lietuvos bernardinų minėjimo knyga (1766–1875)“, in: *LMAVB RS*, f. 9–124, l. 37r (kovo 12 d. įrašas): „Teodor Narbutt. 1812. Nesvisii. Tertiarius“; l. 56v (balandžio 20 d. įrašas): „Br. Demetry Oztaniewicz. 1782. Vilnae. Terciarius claustralis. ... B. Iwo Junowicz. 1786. Datnoviae. Tertiarius“ ir kt.

¹⁴⁸ „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 144r (Pilypas Neris Golanskis (Golanski, † 1824-01-24 [!] sen. st.). Pastarojo pijoro, Vilniaus universiteto retorikos profesoriaus išplėstinę biogramą pateikia – „Liber suffragiorum domus Valerianoviensis“, in: *LMAVB RS*, f. 9–114, l. 25v–26r (mirties data nurodoma 1824-01-25 [!]). „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 145v: „M. D. Barbara Siepayłowna, Petri, virgo tertiaria. M. D. Francisca Siepayłowa, uxor Ignatii, tertiaria. Ambae mortuae sunt in suis praediis, sepultae Sokolnikoviae 1824. P. A. R. D. Alexius Kauszynski, parochus Dzigavrensis, tertiarius. P. M. D. Vincentius Ussakowski rothomagister exercitus, tertiarius.“ Buvęs caro Aleksandro I patarėjas, vėliau tretininku įstojęs į Pranciškonų ordiną Antanas Losovskis (Łossowski, † 1829-06-21 sen. st.) – *ibid.*, l. 152r. Buvęs Lydos pavieto teisėjas, tretininku įstojęs į Pranciškonų ordiną Tomas Šalevičius (Szalewicz, † 1830-02-15 sen. st.) – *ibid.*, l. 152v–153r. Tai visi tretininkai, kuriuos mums pavyko užfiksuoti Vilniaus *Memoriale*.

¹⁴⁹ Darius Baronas, „Katalikiškojo pamaldumo raiška Vilniuje XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje“, in: *Bažnyčios istorijos studijos*, Vilnius, 2016, t. 8, p. 34.

¹⁵⁰ Kaip antai, Berežanų kataloge minimas vysk. Ipatijus Pociėjus – „Berežanų

knygas galėdavo įtraukti savo geradarius Romos katalikus ir jų gimines¹⁵¹. Taip pat reikia pažymėti, kad bernardinų ir karmelitų memorialinėse knygose įprastas dalykas aptikti nekrologinius vienuolių moterų įrašus¹⁵²; bent iki šios dienos to negalima pasakyti apie konventualus. Bernardinių minėjimo knygose galima aptikti įrašytus vyrus¹⁵³.

5. DATAVIMO PROBLEMAS

Tiriant mirusiųjų knygas susiduriame ir su specifinėmis mirties datų patikimumo problemomis. Kaip antai, net trijose Lietuvos bernardinų minėjimo knygose ankstyviausios datos siekia 1671 m., bet jų gausa ir labai nedidelis kiekis vėlesnių, būtent XVII a. pabaigos datų, kelia rimtų abejonių, ar galime šias mirties datas priimti už gryną pinigą¹⁵⁴.

bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 27v (vasario 21 d. įrašas; nubrauktas): „Illustrissimus ac reverendissimus dominus Hypatius Pociey ritus Graeci episcopus Brestensis et Vlodimiriensis, qui introduxit unionem Brestnam suamque Graecam cum Romana univit Ecclesiam. 1663 [!]“.

¹⁵¹ „Žirovicų vienuolyno atminų knyga“, in: *LMAVB RS*, f. 19–91, l. 19v (LDK didysis etmonas ir Vilniaus vaivada Jonas Karolis Chodkevičius ir jo giminė).

¹⁵² Pvz., „Berežanų bernardinų katalogas“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32439, l. 6r (sausio 9 d. įrašas): „Vilnae reverenda soror Antonina Komarowna, discreta. 1828.“; l. 9r (sausio 15 d. įrašas): „Illustrissima magnifica domina Sophia de Połociis Kalinowska, capitanea Vinnicensis, fundatrix conventus Gvozdziensis ac benefatrix nostra singularissima“ ir kt. „Liber mortuorum caeptus conscribi anno Domini 1709-no.“, in: *VUB RS*, f. 3–1902, l. 47r (1723 m. spalio įrašas): „Mater Victoria a Spiritu Sancto. Vilnae.“; „Conventus Vilnensis S. M. N. Theresiae Carmelitarum Discalceatorum anno Domini 1720“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 314, *passim*. Senosios regulos karmelitų „Liber Vitae“, in: *LMAVB RS*, f. 273–256, l. 7v–9r ir t. t.

¹⁵³ Pvz., „Vilniaus bernardinų minėjimo knyga“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 2, b. 79, l. 13v: „W. P. Hyacynthy Piastrzycki w Wilnie 1784.“

¹⁵⁴ „Lietuvos bernardinų minėjimo knyga (1766–1875)“, in: *LMAVB RS*, f. 9–124, l. 5r, 6r, 20r, 77v, 177r, 185r ir kt. „Lietuvos bernardinų minėjimo knyga (1838–1851)“, in: *VUB RS*, f. 3–2434, l. 4r, 39v, 45v, 46v, 58v, 61v, 75v, 79v, 83r, 96r, 105v, 107v, 122v, 129v, 137r, 141r, 149r, 152v, 172r, 175r, 183r (fiksuojami 1671 m. kaip vieno ar kito vienuolio mirties metai). Ir 1861 m. sudarytame Lietuvos bernardinų elenche ankstyviausios mirčių datos siekia 1671 m. – „Elenchus fratrum mortuorum“, in: *LMAVB RS*, f. 9–96, l. 2r, 4r, 5r, 19r, 29v, 46r, 47r, 62r, 76r, 80r, 83v, 106v, 108r, 122v, 128r, 130r, 137v, 141v, 149v, 153v, 157r, 166v, 172v, 183v.

Šiuo atveju turime reikalą veikiausiai su kažkokio ankstyvesnio (nežinomo) šaltinio informacijos perteikimo specifiniu būdu, kai nežinia dėl ko katalogo sudarytojas tiesiog parinko 1671 m.

Papildomų problemų kelia skirtingų asmenų nurodomos mirties datos, kurios gali skirtis metais, mėnesiais ar keliomis dienomis. Atrodytų, kas gali būti paprasčiau negu užfiksuoti ir perduoti tikslią mirties datą. Tačiau patyrinėjęs šaltinius *de visu* netrunki pastebėti, kad XVII–XVIII a. būdavo visai. Pasitaiko atveju, kad velionio mirties laikas nurodomas valandos tikslumu. Esama atveju, kai galima pasakyti tik apytikslį mirties laiką. Šiuolaikiniam žmogui (istorikui) būdingas noras tiksliai fiksuoti faktus, akivaizdu, nebuvo vienintelis ir juo labiau pagrindinis rūpestis vienuoliui, savo maldomis skubančiam į pagalbą ką tik žemiškąją tikrovę palikusiai sielai. *Suffragia mortuorum* labiausiai reikalingos būdavo myrio ir laikotarpiu iš karto po mirties. Jei tiksli data nebūdavo užfiksuojama ir perduodama, rasdavosi pavojus, kad ji arba užsimirš, arba rasis ne viena, bet kelios datos. Ir tada nustatyti, kuri iš jų yra tikroji, tampa sudėtinga. Ganėtinau gausiai tokių pavyzdžių galime pateikti, sugretinę duomenis iš pranciškonų *Memoriale* ir pranciškonų mirusiųjų minėjimo knygos, pradėtos sudarinėti apie 1793 m. Pavyzdžiui, *Memoriale* nurodo, kad Blažiejus Žaikovskis (Żaykowski) mirė Norvilikėse 1811 m. sausio 17 d., tuo tarpu ką tik minėta knyga nurodo tą pačią datą, bet 1810 m.¹⁵⁵ Pastarojoje nurodoma, kad Antanas Šbartovičius (Szubartowicz) mirė 1686 m., o *Memoriale* – kad mirė po provincijos pasidalinimo, nenurodant metų¹⁵⁶. Kadangi Lietuvos pranciškonų provincija nuo Rusios pranciškonų provincijos atsiskyrė kaip tik 1686 m.¹⁵⁷, tai ir lieka neaišku, kuris sudarytojas čia teisesnis. Minėjimo knygos sudarytojas kažin kokiais keliais gavo žinią apie Kaltinėnuose

¹⁵⁵ Plg. „*Memoriale*“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 122r ir „*Series patrum et fratrum Ordinis Minorum Conventualium (1793–1838)*“, in: *VUB RS*, f. 3–1950, l. 9r.

¹⁵⁶ Plg. „*Series patrum et fratrum Ordinis Minorum Conventualium (1793–1838)*“, in: *VUB RS*, f. 3–1950, l. 9v ir „*Memoriale*“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 28v.

¹⁵⁷ Kamil Kantak, *Franciszkanie polscy*, t. 2: *1517–1795*, Kraków: Nakładem Prowincji Polskiej OO. Franciszkanów, 1938, p. 174–175.

1696 m. sausio 19 d. mirusį Andriejų Bomševičių¹⁵⁸, kuris *Memoriale* neminimas visai. Minėjimo knygos sudarytojas žinią apie Pinske sausio 19 d. mirusį br. Stanislovą Suryną (Suryń) paėmė iš *Memoriale*, bet pats pridūrė mirties metus (1726)¹⁵⁹. Tas pats atsitiko ir kalbant apie Hiacintą Falkovskį (Falkowski) – minėjimo knygoje prie jo mirties datos (sausio 31 d.) nurodyti ir metai (1679)¹⁶⁰. Datavimo problemos, kurios atsirado dėl nepakankamai griežtai veikiančios sistemos, kelia papildomų klausimų. Ši prielaida pasitvirtina ir tada, kai Vilniaus *Memoriale* ir Valkininkų nekrologą tiriamo lygiagrečiai.

Memoriale aprašant t. Antano Šyrmos (Szyrma) mirtį, nurodoma, kad jis mirė Pinske nuo apopleksijos priepuolio tais pačiais, kaip ką tik aukščiau paminėti broliai, metais (t. y. 1769). Pradiniame įrašė nebuvo nurodyta tiksli mirties data, ir tik vėliau kita ranka prirašyta, kad tai atsitiko gruodžio mėnesį. Tuo tarpu Valkininkų nekrologe pažymėta, kad ši vienuolyną pasiekė (nedatuota) žinia apie t. Šyrmos mirtį, todėl autorius padarė išvadą, kad jis mirė arba pačioje 1769 m. pabaigoje, arba pirmosiomis 1770 m. dienomis¹⁶¹. Kaip galėjo atrodyti tokio pobūdžio žinias perteikiantys laišškai galima susidaryti vaizdą iš iki šios dienos Vilniaus bernardinų „Neišvengiamos mirties knygoje“ užsilikusio (palaido) laiškelio¹⁶².

¹⁵⁸ „Series patrum et fratrum Ordinis Minorum Conventualium (1793–1838)“, in: *VUB RS*, f. 3–1950, l. 10r.

¹⁵⁹ Plg. „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 45r ir „Series patrum et fratrum Ordinis Minorum Conventualium (1793–1838)“, in: *VUB RS*, f. 3–1950, l. 10v.

¹⁶⁰ Plg. „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 31r ir „Series patrum et fratrum Ordinis Minorum Conventualium (1793–1838)“, in: *VUB RS*, f. 3–1950, l. 16r.

¹⁶¹ „Valkininkų nekrologas (1702–1824)“, in: *IF Łódź-Łagiewniki*. Sygn. IF 03620/Cezar., p. 114.

¹⁶² „Liber inaevitabilis mortis“, in: *VUB RS* f. 5–f–33035, l. 60a: „Insistendo statuto tam Generalis quam Provincialis notum facio de obitu M. V. P. Hyacynthi Czyder, confessoris extroordinarii [!] monialium, quia omnibus rite munitus sacramentis ecclesiasticis ultimum vitae suae clausit terminum in conventu nostro. Anni currentis, cuius anime ne subsidiis careat, solitis suffragiis comendando circa magnum sigillum manum meam suppono.“ Išsamesnių laiškų, pranešančių apie mirtį, pavyzdžiai (nuorašai) yra susikaupę Vilniaus bernardinų konvento knygoje: „Liber inaevitabilis mortis“, in: *VUB RS*, f. 5–f–33035, l. 1r (Generalinio ministro br. Rafaelio

Sprendžiant iš atitinkamos informacijos įvairovės, galima manyti, kad pranciškonai neturėjo ir griežto formuliario, pagal kurį dokumentiškai tiksliai būtų surašomi duomenys apie vieno ar kito vienuolio mirtį. Todėl, viena vertus, turime visą eilę įrašų, kur mirties laikas nurodomas ne tik dienos, bet ir valandos tikslumu. Pastariesiems įrašams priskirtinas didžiausias patikimumo laipsnis, nes jie buvo padaryti tiesioginių liudininkų. Antra vertus, susiduriame ir su tokiais atvejais, kai nenurodomi mirties metai ar data. Tokie atvejai dažni pranciškonų *Memoriale*, kai minimi broliai, gyvenę XVII ir ankstesniame amžiuje. LDK pranciškonams būdinga decentralizuota *memoria* palaikymo sistema lėmė tai, kad savarankiškai kuriant mirusiųjų biogramas į jas galėdavo būti įpinami papildomi biografiniai duomenys, tarp jų ir žinios apie mirties laiką. Kaip antai, minėtas pranciškonų *Memoriale* buvo vienas svarbiausių šaltinių pranciškonų registrui, sudarytam XVIII a. antroje pusėje¹⁶³. Tačiau pastarojo šaltinio sudarytojas nebuvo vien pasyvus perrašinėtojas; apie kai kuriuos mirusius brolius jis pateikė duomenų, kurių nėra *Memoriale*. Pavyzdžiui, po pastarajam šaltiniui žinomo Luko Maciulevičiaus registre minimi dar keletas brolių, gyvenusių XVII a. antroje pusėje¹⁶⁴. Kaip an-

iš Lugagnano 1749-03-01 laiškas, pranešantis apie t. Jono Kosmo a Monteminiano mirtį); l. 2r (Lietuvos bernardinų provincijos komisaro br. Pranciškaus Michalovskio 1750-02-27 laiškas, pranešantis apie t. Adriano Sebestjanskio mirtį); l. 2v (to paties komisaro 1750-05-03 laiškas, pranešantis apie Vitebsko vaivados Marcijono Oginskio mirtį) ir kt.

¹⁶³ Pavyzdžiui, abiem rankraščiams bendra pirma dalis „Nomina patrum defunctorum ordine alphabetico ante partum provincię Lithuanę“. Plg. „Memoriale“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 18v–22r ir „Series patrum et fratrum (1702–1843)“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32416, l. 1r–6v. Registro dalyje, pavadintoje „Series patrum et fratrum mortuorum per provinciam nostram Lituaniae et Albae Russiae ab anno 1702 conscripta“ (l. 7r–34r) panaudoti duomenys iš *Memoriale* skyrių „Series patrum et fratrum in hoc conventu Vilnensi defunctorum et sepeliendorum ab anno Domini 1702“ (l. 12r–16v) ir „Incipit tabula patrum et fratrum in hoc conventu Vilnensi defunctorum ab anno Domini 1702“ (l. 23r–27r).

¹⁶⁴ „Series patrum et fratrum (1702–1843)“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32416, l. 5r: „1675 februarii 14. R. P. Laurentius Przechadzki pr. Vilnensis, Wilnae; Pictor mutus fr. Ludovicus Ablamowicz laicus professus Osmianae; 1698 augusti 19 Fr. Ludovicus Łazowski laicus professus Olkienicis“. Apie tapytoją Liudviką Ablamovičių žr. *Lietuvos dailininkų žodynas*, t. 1: *XVI–XVIII a.*, sud. Aistė Paliušytė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005, p. 61.

tai, *Memoriale* sudarytojui buvo žinoma, kad t. Bonifacas Stašeckis mirė Vilniuje „prieš gaisrą“, tuo tarpu registre esama vėlesnio įrašo, patikslinančio, jog čia turimas omenyje didysis 1610 m. gaisras¹⁶⁵. Galvosūkį užduoda ir skirtingai nurodoma t. Mykolo Gedimino mirties data: *Memoriale* 1789 m. kovo 1 d., registre 1789 m. vasario 28 d. Registre nurodoma, kad t. Simonas Petras Kraševskis mirė Pinske 1706 m. sausio 5 d. Registro sudarytojas nurodo, kad br. Andriejus Mončekas (Maćzek) mirė lapkričio 2 d., tuo tarpu *Memoriale* žinomi tik mirties metai, o tarpai, skirti įrašyti dienai ir mėnesiui, taip ir liko neužpildyti¹⁶⁶. *Memoriale* pažymėta, kad t. Ambraziejus Beinaravičius (Beynarowicz) mirė 1826 m., tuo tarpu minėjimo knygoje nurodyti 1726 m. (sic!)¹⁶⁷. Tokių ir panašių atvejų yra ir daugiau. Jie rodo, kad pranciškonų konventualų mirusiųjų knygoose aptinkamas mirties datas reikia vertinti atsargiai. Panašus atsargumas rekomenduotinas ir kitų vienuolių memorialinių knygų atžvilgiu.

LDK memorialinė literatūra – tai masinis istorijos šaltinių klodas, kurio vertė jau senokai pripažinta, bet vis dar palyginti negausiai naudojama prozopografiniuose ir kultūros istorijos tyrimuose. Nepaisant tam tikro šių istorijos šaltinių šabloniškumo, galime teigti, kad juose atsispindi skirtingose vienuolijose *skirtingai* puoselėta *memoria* kultūra. Galima numanyti, kad tam tikrais atvejais net ir tos pačios vienuolijos skirtinguose vienuolynuose galima aptikti lokalinių mirusiųjų minėjimo variantų. Tikėtina, kad juos reikėtų vertinti kaip tam tikros vienuolinės bendruomenės tradicijų ir jos santykio su „išoriniu pasauliu“ padarinių. Nepaisant tam tikrų stabilų elementų, *memoria* kultūros negalima vertinti kaip statiškos. Tai ypač gerai matosi iš tų naujovių, kurias nesunkiai

¹⁶⁵ Plg. „*Memoriale*“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 19r: „Pater Bonifacius Staszecki, p̄s̄id̄ens Vilnensis, obiit ante incendium“ ir „Series patrum et fratrum (1702–1843)“, in: *VUB RS*, f. 5–f–32416, l. 2r: „ante 1610 aprilis 27“.

¹⁶⁶ Plg. „Series patrum et fratrum Ordinis Minorum Conventualium (1793–1838)“, in: *VUB RS*, f. 3–1950, l. 149v ir „*Memoriale*“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 66v.

¹⁶⁷ Plg. „*Memoriale*“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 669, l. 148r ir „Series patrum et fratrum Ordinis Minorum Conventualium (1793–1838)“, in: *VUB RS*, f. 3–1950, l. 127r.

pastebime vartydami XVIII a. memorialines knygas. Tuo metu Lenkijos-Lietuvos trinitorių mirusiųjų registre pasirodo statistiniai elementai (kiekvienas mirusysis tampa aprūpintas eilės numeriu) ir statistiniai priedai apie trinitorių vienuolynus, Bažnyčios būklę Lenkijoje, Lietuvoje ir likusiame pasaulyje¹⁶⁸. Statistikos elementus (eilės numerius) galima aptikti ir Valerijanovo pijorų nekrologe¹⁶⁹. Visa tai drąsiai galima sieti su Apšvietos epocha. Vis dėlto mūsų požiūriu pats įdomiausias XVIII a. memorialinės literatūros reiškiny – tai išsamių biogramų pasirodymas. Jį galima fiksuoti ne tik katalikų, bet ir bazilijonų vienuolijos memorialinės ir istorinės raštijos baruose, kaip kad galima įsitikinti iš metropolito Leono Kiškos rankraščio¹⁷⁰. Galima sakyti, kad šios biogramos reprezentuoja *memoria* kultūros išsiskleidimą ir žydėjimą. Memorialinės knygos ir toliau buvo rašomos tam, kad mirusieji lengviau rastų sau vietą dangiškojoje Gyvenimo knygoje¹⁷¹. Rašovai galėjo prabilti mirusiųjų lūpomis į žemės keliais judančius gyvuosius ir perduoti jiems liudijimą apie amžinąjį gyvenimą¹⁷². Galiausiai išplėstinės mirusiųjų biografijos tapo pamaldžia lektūra, kurios skaitymas turėjo padėti gyventi dorybin-

¹⁶⁸ „Liber vitae et mortis omnium tam vivorum, quam defunctorum Ordinis Excalceatorum SSS. Trinitatis Redemptionis Captivorum in inclito Regno Poloniae et M. D. L. professorum“, in: *LMAVB RS*, f. 9–1774, p. 142–151.

¹⁶⁹ „Liber suffragiorum domus Valerianoviensis“, in: *LMAVB RS*, f. 9–114, l. 1r: „Continuatur liber suffragiorum ab anno reparatae salutis 1808“. Pirmasis minimas pijoras Eugenijus Kuleša († 1807-04-09), jo numeris jau buvo perkopęs 2000, ir tai aiški nuoroda, kad ši „statistinė tradicija“ turėjo pradžią dar Abiejų Tautų Respublikos laikais.

¹⁷⁰ „Metropolito Leono Kiškos rankraštis“ laikomas Ukrainos centriniame valstybiniame istorijos archyve Lvove. Signatūra: fondas Nr. 201, apyrašas Nr. 4, byla Nr. 421 (Фонд №201 – опис № 4 – о.д. зб. № 421). Jis pristatytas publikacijoje: Darius Baronas, „Bazilijonų redakcijos Trijų Vilniaus kankinių kankinystės aprašymas iš metropolito Leono Kiškos rankraščio“, in: *Bažnyčios istorijos studijos*, Vilnius, 2016, t. 8, p. 193–196.

¹⁷¹ „Conventus Vilmensis S. M. N. Theresiae Carmelitarum Discalceatorum anno Domini 1720“, in: *LVIA*, f. 1135, ap. 20, b. 314, l. 2r: „Beati mortui qui in Domino moriuntur et quorum nomina annotata sunt in hoc codicilo, transferantur in Librum Vitae, et Requiescant in pace.“

¹⁷² *Ibid.*, l. 112r: „Benevole lector. Incepto anno 1756 mense ianuarii vitam temporalem finivimus quidem, sed tamen non sumus mortui iidem. Quia: finita vita temporalis, gaudemus in gloria vita aeternali. Ergo: Quicumque codicem nostrum spectabit, dicat Ave Maria. Et nobiscum perennabit in aeternum. Amen.“

gą ir šventą gyvenimą. Taip XVIII a. LDK buvo realizuojama gyvųjų ir mirusiųjų bendrystė.

Atlikdami šį tyrimą jautėme, kad kol kas į mokslinę apyvartą įtraukti anaip tol ne visi išlikę ar šiuo metu žinomi memorialinės kultūros raštijos paminklai. Vis kirbėjo mintis, o kur gi LDK dominikonų memorialiniai raštai. Juk netenka abejoti, kad ši gausiausia LDK vienuolija puoselėjo memorialinę kultūrą. Sunku patikėti, kad visi LDK dominikonų nekrologai būtų dingę, bet šiuo metu tenka tik viltis, kad anksčiau ar vėliau ir ši tokių istorinių šaltinių spraga sumažės¹⁷³.

IŠVADOS

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės memorialinė literatūra buvo skirta ir gyviesiems, ir mirusiesiems. Ji yra geriausias liudijamas apie tai, kaip šioje daugiatautėje ir konfesiniu požiūriu mišrioje valstybėje buvo išgyvenamas krikščionims būdingas tikėjimas į amžinąjį gyvenimą, čia pasireiškiantis visų pirma kaip gyvųjų rūpestis mirusiaisiais. Kadangi katalikų ir stačiatikių įsitikinimu vienuolių maldos buvo ypač veiksmingos, todėl nenuostabu, kad to meto visuomenei ši ypač svarbi funkcija – maldos už mirusiuosius – tekdavo konsekratojo gyvenimo asmenims, vyrams ir moterims. Šį tikėjimą ir šią vienuolių funkciją reprezentuoja straipsnyje nagrinėtos skirtingų vienuolių terpėje atsiradusios memorialinės knygos. Reikia pažymėti, kad jos visų pirma reprezentuoja konkrečios vienuolinės bendrijos rūpestį savo bendruomenės nariais. Kaip šią funkciją realizuodavo vienuoliai ar diecezinė dvasininkija pasaulietinės visuomenės atžvilgiu lieka anapus šio straipsnio tiriamojo lauko.

Aišku, kad krikščionims būdinga *memoria* kultūra Lietuvoje pradėjo žiestic su pirmaisiais krikščionybės žingsniais, tačiau ankstyviausi šaltiniai, kuriuos galėtume pavadinti masiniais, mus pasiekė tik iš XVII–XVIII a. Reikia pažymėti, kad išlikę ar šiuo metu žinomi memorialiniai šaltiniai pasiskirstę labai netolygiai tiek laiko, tiek vietos, tiek atskirų

¹⁷³ Iki šios dienos mums tik Lvovo dominikonų vienuolyno mirusiųjų minėjimo knygoje pavyko aptikti keletą dominikonų iš LDK – „Liber mortuorum monasterii Leopoliensis Sancti Dominici“, p. 547: „1588. Obiit frater Michael sacerdos, organista, filius ...? conventus Wilnensis“; p. 559: „1551. Obiit frater Ciriacus dyaconus de Vylna.“

vienuolių aspektu. Palyginti gera šaltinių bazė reprezentuoja jėzuitų, karmelitų, Mažesniųjų brolių observantų ir konventualų vienuolijas.

Skirtingoms vienuolijoms priklausiusios memorialinės knygos atskleidžia kiekvienai iš jų būdingą *memoria* kultūros realizavimo meną. Palyginti su ankstesniais amžiais, būtent XVIII a. šaltiniai yra iškalbingiausi. Detalesnis jų nagrinėjimas atskleistų ne tik tam tikrus vienuolinių bendrijų gyvavimo istorijos aspektus, bet ir nušviestų jų sąsajas, peržengiančias lokalumo ribas, padėtų apčiuopti jų ryšių su pasauliečiais gamą.

Šiame tyrime mums ypač rūpėjo pranciškonų konventualų memorialinė literatūra, kurią geriausiai reprezentuoja Vilniuje sukurtas kūriny, kurį galime vadinti Lietuvos pranciškonų memorialu (pradėtas kompiliuoti 1702 m., užbaigtas 1842 m.). Tai sudėtingos struktūros kūriny, kurio tyrimą palengvina ta aplinkybė, kad yra išlikę palyginti nemažai gretutinių šaltinių, leidžiančių įvertinti jame akumuliuotos informacijos specifiką ir pobūdį.

Svarbiu šio tyrimo rezultatu laikome tai, kad mums pavyko identifikuoti, ką norėtume įvardinti kaip Valkininkų pranciškonų nekrologinės biografistikos mokyklą. Valkininkų vienuolyne ši raštija, su tam tikromis pertraukomis, klestėjo nuo XVIII a. antrosios pusės ir galutinai užgeso 1832 m., kai šis vienuolynas buvo uždarytas. Nepaisant bendrų dalykų tiek Vilniuje, tiek Valkininkuose kurtais memorialinei raštijai, pastarajai būdingas didelis dėmesys vienuolių kilmei, nusakomai tiksliais vietos ir laiko parametrais. Skirtingai negu Vilniaus pranciškonų, kurie stengėsi surinkti duomenis apie visus Lietuvos pranciškonų provincijos vienuolius, valkininkiečių tikslai buvo kuklesni. Nepaisant to, jiems dažnai pavykdavo sukurti biogramas, kurios informatyvumu ir detalių vaizdingumu aplenkdamo Vilniaus pranciškonų kūrybą. Tai gerai matyti iš „paralelinių biografijų“ reiškinio, apčiuopiamo tuo metu, kai tiriame vieno ir to paties asmens biogramas Vilniaus ir Valkininkų nekrologuose. Reikia pažymėti, kad išplėstinių biogramų atveju mes turime reikalą su aiškų autorinį brailį demonstruojančiais kūriniiais. Biogramų anonimiškumas apsunkina, bet anaipol neužkerta kelio jų rašytojų identifikavimui. Kada nors kam nors tai bus, kaip tikiuosi, įmanoma padaryti. Mūsų manymu, taip pat atsakymo laukia klausimas, kokie veiksniai lėmė išplėstinių biogramų pasirodymą XVIII a. memorialinėje (mirusiųjų minėjimo) raštijoje.